

"זר שירים"

לביה"ס היסודי ולחט"ב

ד"ר עטרה איזקסון

מיכל וייס

כתיבה, ניתוח טקסטים והפעלות מוזיקליות – ד"ר עטרה איזקסון ומיכל וייס

הפעלות מוזיקליות בשיר "פזמון ליקינתון" – מאיה איזנברג ומיכל פרנקל

יעוץ – ד"ר אוה ברנד, בלה מינץ

הקלדת תווים – לודמילה יגורוב

עריכה גרפית – מיכל וייס

איור עמוד השער וכרטיסיות השיר "פזמון ליקינתון" – אמרי איזקסון

© כל הזכויות שמורות, 2018

**ד"ר עטרה איזקסון, מיכל וייס
ואגף המוזיקה, המכון לקידום ההוראה, הלמידה והאינטגרציה החברתית,
ע"ש פרופ' יהודה אמיר, אוניברסיטת בר-אילן**

**לזכרה של ד"ר יעל שי ז"ל
מפמ"ר מוזיקה 2002-2014**

האֵתָה הוּא הַקֵּץ? עוֹד צָלוּל הַמְרֻחֵב
עֶרְפְּלִי הַחַיִּים עוֹד רוֹמְזִים מְרֻחֹק,
עוֹד הַשַּׁחַק תָּכַל וְהַדָּשָׁא יָרֵק,
טָרָם סָתָו.

אֶקְבֵּל אֶת הַדִּין, אֵין תְּלוּנָה בְּלִבִּי,
הֵן אֲדַמּוּ נְשִׁיעוֹתִי וְטָהַר שְׁחָרִי,
וּפְרָחִים חִיבוּ בְּצַדִּי נְתִיבִי
בְּעֶבְרִי.

רַחֵל

מורים יקרים,

ספר זה כולל 15 שירים של מיטב המלחינים והמשוררים – שירים של פעם – שלכאורה אין ביניהם קשר רעיוני מלבד. חלקם עוסקים בחגי ישראל, ואחדים מתארים את ארץ ישראל והאהבה אליה. הספר נולד מתוך צורך של מורים (בעיקר בכיתות היסוד) לדרכי הקנייה והפעלה של שירים. ההתייחסות למרכיבים המוזיקליים והטקסטואליים שונה משיר לשיר ומשקפת את דרך ההוראה המיטבית לכל שיר – ניצול אלמנטים שונים כמו: לריות, הפסקות, טונאליות, אפקטים, תבניות מקצב, מחוות מוזיקליות וקשר בין הטקסט למוזיקה. הספר מכוון בעיקר לכיתות ג-ו, וניתן ללמד חלק מהשירים גם בכיתות ז-ט. כל שיר מופיע בליווי טקסט, תמונת התווים, שם המשורר והמלחין, רקע, איורים, קישורים לביצועים שונים וההפעלה הרלוונטית. מתוך דפי העבודה המוצגים ברור למורה כיצד עליו ללמד ועל מה לשים דגש. המורים יכולים להשוות בין הביצועים השונים, לשלב בין ההפעלות המוצעות ולהוסיף על הכתוב ברעיונותיהם שלהם.

ברצוני להודות למורות למוזיקה, בוגרות מסלול תעודת הוראה במוזיקה באוניברסיטת בר-אילן, מיכל וייס – עורכת שותפה, מאיה איזנברג ומיכל פרנקל, על תרומתן הנפלאה לדפי העבודה ולמערכים המוצגים. תודה לסטודנטים במסלול תעודת הוראה בבר-אילן שסייעו ברעיונותיהם המקוריים. "מכל מלמדי השכלתי ומתלמידי יותר מכולם!"

תודה מיוחדת לורדה גלעד ז"ל שהוותה ומהווה עדיין השראה למורים רבים, על הרעיונות היצירתיים וההערות הבונות. ד"ר יעל שי ז"ל היתה שותפה בהגיית הרעיון לכתיבה והפצת ספר זה, אך לצערנו לא זכתה לראותו בדפוס. אני מאמינה בכל ליבי שזו צוואתה.

"מי ששר – מי ששיר בליבו נקשר,

לא יאמר לי שאי אפשר לגלות, כשהדרך נגמרת, דרך אחרת..."

(א. מנור / מ. כספי)

ולכן:

"שירה הנוער – זה שיר עתידנו..."

(ש. בס / ד. מערבי)

בהנאה,

ד"ר עטרה איזקסון

פברואר 2018

תוכן העניינים

6.....	הללויה (אדם חוזר...)
12.....	סתו
19.....	אסיף
25.....	תפילת גשם
29.....	שירת העשבים
37.....	את אדמה
42.....	נרותיי הזעירים
49.....	נערי בים ביתו
54.....	אור וירושלים
61.....	החליל
68.....	פזמון ליקינתון
76.....	מקהלה עליזה
81.....	כשנכנס אדר
86.....	ישושום מדבר וציה
89.....	מישוט בארץ

הללויה (אדם חוזר...)

מילים: יענקלה גלפז

לחן: מני גל

אדם חוזר וקציר יומו

צנוע הוא ודל,

ועל גבו צרות החול

עומסות לו כמגדל.

ולפניו רואה פתאום

את שתי עיניה של בתו,

והוא אז שר, והו אתו

שרות הללויה.

הללויה וזה השיר

עולה מכל פנות העיר

כשהאדם ושתי עיני בתו

שרים הללויה.

בונה אדם את בנינו

מהבל וקלפים.

יום יום טורח ועמל,

יום יום הם נטרפים.

אבל אל מול חרבן קלפיו-

עולה השמש מעליו;

והוא אוסף אותם אליו

ושר הללויה.

הללויה וזה השיר

עולה מכל פנות העיר

כשהאדם אוסף את כל קלפיו

ושר הללויה.

פרושים ימי לפני האל,

יודע הוא דרכי,

וכל שירי כמו תפלות

שלחו למרחקים.

וכשיגיע סוף התני

אנצל בשקט את חיי;

ושיר חדש צעיר וחי

יושר הללויה.

הללויה וזה השיר

עוד יעלה בכל העיר

והוא חדש והוא צעיר וחי

ושר הללויה.

הללויה, הללויה, הללויה!

פירושי מילים וביטויים:

הבל = שטות, קשקוש
עמל = משקיע מאמץ, עובד, טורח
נטרפים = מתערבבים, מתבלבלים
חרבן = הרס מוחלט
תני = מסלול, דרך, נתיב

הללויה = קריאת התפעלות, שבח לה'
קציר = קטיף יבולי התבואה
קציר יומו = היבולים שקטף היום,
כלל ההישגים שקצר והפיק היום
דל = מועט, קלוש, חלש, חסר
צרות החול = צרות היום-יום

Allegro ♩ = 138

Dm F5+/C# Dm/C B⁹ Gm/Bb A7 Dm
 דל - נן הוא ע - נו - צ מו - יו ציר - וק זר - חו דם - א
 5 Dm F5+/C# Dm/C B⁹ Gm/Bb C7 F
 דל - מן - ק לו מסות - עו חול - ה רות - צ בו - ג על
 9 F Bb Gm6 A7
 תו - ג של ה - עי שתי את אום - פת אה - רו ניו - פ - ל
 13 Dm F5+/C# Dm/C B⁹ BbMaj7 A7 Dm
 לה - ל - ה לו - ל - ה רות - ש תו - א הן - נן שר אז הוא
 17 Gm6 A7 Dm Gm7 C7 F
 א - ה - קש ציר - ה נות - פ כל - מ לה - עו שיר - ה זה - נן לה
 21 Bb C7 F6 Bb A7 1. Dm
 לו - ל - ה לה - ל - ה רים - ש תו - ג ניו - עי תי - וש דם
 25 2. Dm Dm Bb Gm D
 לו - ל - ה לו - ל - ה לו - ל - ה לו - ל - ה לו - ל - ה

יעקב (יענקל'ה) גלפז (נ. 1948) משורר, פזמונאי ואיש חינוך. חבר קיבוץ עין גדי לשעבר. גדל בהרצליה והחל לכתוב שירים בתקופת הצבא. במסגרת גרעין נח"ל הגיע לקיבוץ עין גדי, בו הפך עד מהרה לדמות מרכזית, בכהונתו בכמה תפקידים ציבוריים וכן במעורבותו הענפה בהווי הקיבוצי בהפקת אירועי תרבות ומופעים מוזיקליים שונים – בארגון, כתיבה, בימוי ושירה. כיום, הוא מנחה, מגשר ופעיל בתחומי הקהילה והמשפחה. כיוצר ופזמונאי, עסק רבות בנושאים כמו א"י, טבע, עונות השנה וההווי הקיבוצי, והוציא לאור שלושה ספרי שירה, בהם שירים אותם יצר יחד עם המלחינים חיים ברקני, עמנואל גל ואחרים.

עמנואל (מני) גל (נ. 1945) מלחין, מעבד, זמר ורב חילוני. חבר קיבוץ עין גדי. נולד בתל-אביב וגדל בירושלים. בשנות נעוריו החל את דרכו המוזיקלית בלימודי נגינה בצ'לו ובגיטרה. עם תום שירותו הצבאי, עבר לעין גדי כחלק מקבוצת חניכים של "הנוער העובד", התאהב בנופים והשתלב בעבודה החקלאית באזור. גל למד הוראה, חנך את ילדי הקיבוץ הראשונים וניהל את ביה"ס הקטן בהתהוותו. עם השנים, העמיק את הכשרתו המוזיקלית. העבודה עם קהל הילדים משכה אותו לכיוון היצירה, והוא החל לכתוב שירים במיוחד עבורם. הוא כתב לחנים למילותיהם של משוררים כמו נתן יונתן, לאה גולדברג, נורית

זרחי, ואחרים. לכל אורך הקריירה שילב גל את מלאכת החינוך יחד עם שירותו בתפקידים שונים בקיבוץ; ועד היום הוא משמש כרב חילוני בארגון טקסים, עורך קבלות שבת מוזיקליות ומנהל את פעילות בית-המדרש המקומי.

קורות חייהם של גלפז וגל נושקים זה לזה, ויש ביניהם הרבה מן המשותף – הן בתחומי העיסוק והן ברוח ובסגנון היצירה. לא בכדי חברו להם גם בתחום המוזיקלי והולידו מספר שירים משותפים. שירם הידוע ביותר הוא "הללויה".

שירים נוספים שיצרו יחדיו: עצי החסידות, הדרך מול ההר, זמר ערב בחצר, סבה לה הקרוסלה.

על השיר

השיר נכתב בשנת 1973 ע"י שני חברי קיבוץ עין גדי למופע "ניחוחי הציר" שהופק ע"י קול ישראל והוקדש ליוצרי הקיבוצים. השיר בוצע שם לראשונה ע"י להקת הגבעטרון יחד עם הזמרים דורית ראובני ודודו זכאי. באותה שנה השיר הושמע רבות והגיע למקום החמישי במצעד.

במקור נכתב השיר בארבעה בתים, אך הוא בוצע והוקלט בשלושת הבתים המפורסמים. בכל בית בשיר ישנו גורם משתנה המשפיע על מצב רוחו של האדם לשלילה; ובכל בית מוצא האדם נקודה של תקווה ואור שמרוממת את רוחו ועוזרת לו להמשיך לצעוד בדרך.

על הלחן

משקל – זוגי, $\frac{4}{4}$ סולם – רה מינור מפעם – מהיר ושמח מנעד – אוקטבה מוקטנת

הטקסט מולחן בצורת בית – ופזמון חוזר, הנחלקים כל אחד לארבעה משפטים, ובסיום קודטה. הבתים והפזמונים נבדלים זה מזה בכיווניות הציר המלודי. בבתים המלודיה במגמת ירידה, ובפזמונים ישנה עליה סקוונציאלית הנשענת על הצלילים היציבים של הסולם (רה, פה, לה). הקודטה מדגישה את כותרת השיר, "הללויה", המופיעה שלוש פעמים בצליל חוזר (בהרמוניה משתנה) ובמקצב המבשר את הסיום המתקרב – אקורד מז'ורי היוצר סיום פיקרדי חגיגי.

ביצועים להאזנה

[דודו זכאי, דורית ראובני והגבעטרון](#)

[דורית ראובני](#)

[הגרובטרון](#)

זמן והקשר

לשבועות, לסוף השנה, לטקסי סיום

קהל היעד

כיתות ז-ט

משימות טקסט

1. על-פי השיר, מהם הדברים שמטרידים את האדם ומפריעים לו בשגרת חייו?

2. בכל אחד מבתי השיר ישנו גורם שמשתנה ומשפיע לטובה על מצב רוחו של האדם. השלימו:

_____ א - _____ ב - _____ ג -

3. ברוב השירים בעלי בית ופזמון, הפזמון החוזר זהה.

מדוע, לדעתכם, שינה המשורר את הטקסט של הפזמון שלוש פעמים?

4. פרשו את המילים הבאות:

_____ = חֶבֶל = _____ = תְּנִי = _____

5. מה מעציב אתכם? ומה משמח ומשפר את מצב הרוח שלכם?

6. מדוע, לדעתכם, נקרא השיר "הללויה"? את מי מבקש המשורר להלל ומדוע?

משימות מוזיקה

1. שירו את ארבעת המשפטים המוזיקליים שלהלן בשירת סולפג', לפי ניצוח המורה.

אל תוכן העניינים

2. האזינו לשיר והצטרפו בשירת קטע הסולפג' שלעיל בד בבד עם הבתים.
מה הקשר בין מנגינת בתי השיר לקטע הסולפג' ששרנו?

3. התבוננו בתמונות התווים וסמנו / השלימו את התשובות הנכונות:

- א. רוב המשפטים המוזיקליים בבית הם בכיוון { ירידה / עליה }.
רוב המשפטים המוזיקליים בפזמון הם בכיוון { ירידה / עליה }.
ב. מה, לדעתכם, ניסה המלחין להביע בכיווניות המנגינה?

- ג. הסולם בו כתוב השיר הוא { מז'ורי / מינורי }.
רשמו את התווים של הסולם מהנמוך לגבוה ביותר על גבי החמשה שלהן:

- ד. השיר מסתיים ב- { מז'ור / מינור } . מדוע?
ה. מהו המשקל של השיר? _____ מדוע יש בתיבה האחרונה רק שלוש פעמות?

4. סמנו בתוך התווים והשלימו:

- א. מספרו את התיבות של השיר. כמה תיבות קיבלתם בסה"כ? _____
ב. רשמו ✓ בסוף כל משפט מוזיקלי בתוך התווים. כמה משפטים קיבלתם בסה"כ? _____
ג. השלימו את החסר בטבלה הבאה:

חלק	משפט	מס. תיבות	מאפיינים
	1	1-4	
	2		
	3		משפט ארוך יותר מהקודמים, כי...
פזמון	4	17-18	
	5		
	6		
סיום, קודטה	7		

סתו

מילים: שמשון חלפי

לחן: משה וילנסקי

כָּבֶר נוֹשָׁרִים הָעֲלִים בְּשִׁדְרוֹת וְגָנִים
כָּבֶר רוֹכְבוֹת בְּמָרוֹם שִׁירֹת עֲנָנִים
וְכוֹכֵב אַחֲרוֹן שֶׁם נִחְבָּא אֶל כָּלִיו –

סְתוֹ

כָּבֶר יֵצְאוּ לְדֶרֶךְ אַחֲרוֹנֵי צַפְרִים
וְנִשְׁאוּ הֵם אֶתֶם אַחֲרוֹנֵי הַשִּׁירִים
וּפֹרֵט רַק הָרוּחַ בְּאֶלְפֵי מִיתָרָיו –

סְתוֹ

מִפְּלִיגוֹת אֲנִיּוֹת בִּימֵים רַחוּקִים
מִפְּלִיגוֹת, מִפְּלִיגוֹת אֶל הָאֵין-אֶפְקִים
נֶאֱבֵק, לֹא יָכוֹל עוֹד הֵים לְגָלְיוֹ –

סְתוֹ

כָּבֶר שׁוֹקֶעֶת הָעִיר בְּשִׁתִּיקָה עֲמֻקָּה
עוֹד נוֹשָׂא בְּלָבוֹ מִי תִפְלָה עֲתִיקָה
עוֹד נוֹשָׂא בְּלָבוֹ, אֵד לִשְׁנָא, לִשְׁנָא –

סְתוֹ

עֲנִיפִים וְלֵאִים בְּגָנִים הַצִּלְלִים
וְהַכֹּל כֹּה דוֹמָם, נֶעֱתָקוּ הַמַּלְיִם
כָּבֶר אֵינָנו אוֹהֵב הָאֶחָד שְׁאֵהֵב –

סְתוֹ

* שינויי נוסח בגרסה המושרת: "סְתוֹ... סְתוֹ... סְתוֹ..." (פזמון);
"עוֹד נוֹשָׂא בְּלָבוֹ, אֵד לִשְׁנָא, אֵד לִשְׁנָא." (בית 4)

פירושי מילים וביטויים:

לֵאִים = עייפים, חלשים וחסרי כוח
צִלְלִים = צורת הריבוי של "צל"
דוֹמָם = ללא קול או תזוזה
נֶעֱתָקוּ הַמַּלְיִם = השתתקות הנוצרת
מהתרגשות או תדהמה

נִחְבָּא אֶל כָּלִיו = ביישן וצנוע שבורח
מִן הַכְבוֹד וְאֵינוֹ מִתְבַּלֵּט
פֹּרֵט = מנגן באצבעותיו בכלי מיתר
אֵין-אֶפְקִים = האופק רחוק, לא נראה
לִשְׁנָא = לחינם, ללא ערך או תועלת

אל תוכן העניינים

Moderato ♩ = 69

F7 B♭ Gm7 Cm7 F7
 - רֹכֵץ קִבֵּר נִים - ג - ון - רוֹת - שְׂד-ב - לִים - ע - ה - רִים - נוֹשׁ קִבֵּר

5 B♭ Gm7 Cm7 F7
 - כו - ון נִים - ג - ע - רוֹת - ז - ש - רוֹם - ק - ב - בּוֹת

9 B♭ A♭7 Gm E♭ Cm7 A7 Dm7 G7
 - סִתּוּ סִתּוּ סִתּוּ - לִיו - בְּ אֵל - בָּא - נָח - שָׁם - רוֹן - ה - א - קֵב

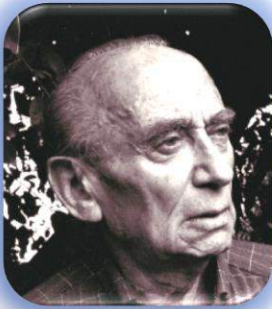
16 Cm7 F7 B♭ Gm7 Cm7 F7
 - נֶשֶׁ - ון רִים - ג - צ - נִי - רוֹ - אֵה - קָם - דָּר - ל - או - יצ קִבֵּר

21 B♭ Gm7 Cm7 F7
 - פו - ון רִים - שִׁי - ה - נִי - רוֹ - אֵה - תָּם - א - הֵם - או

25 B♭ A♭7 Gm E♭
 - רִיו - ת - מִי - פִי - אֵל - בְּ - ה - רוֹ - ה - רֵק - גֵּט

29 Cm7 F7 B♭ 1. F7 2. B♭
 - סִתּוּ סִתּוּ סִתּוּ - לִי-מִפְּ סִתּוּ

שִׁמְשׁוֹן חֶלְפִי (1912-1997) משורר ומחזאי יליד פולין. אחיו הצעיר של המשורר אברהם חלפי, בעלה של המשוררת והפסלת מרים ברוך חלפי ואביה של המשוררת רחל חלפי. חלפי עלה לארץ בעודו נער, עבד בחקלאות ובסלילת כבישים, ובהמשך התגייס לבריגדה היהודית. בבגרותו עסק בכתיבת שירים ומחזות, בעריכת תכניות וביקורות קולנוע בקול ירושלים ובהדרכת ובימוי להקות תיאטרון חובבים. כן עבד בעיריית תל אביב כמנהל המדור לאמנויות. חלפי הוציא לאור מספר ספרי שירה, ביניהם ספרו "דרכים" (1991) עליו זכה בפרס אקו"ם לספרות. אחד השירים שהתפרסמו בספר זה היה "סתיו". שירים נוספים שלו הולחנו ע"י מיטב המלחינים הישראליים, ביניהם דוד זהבי, נורית הירש ועוד.

בין שיריו: סתו, איזה בוקר של זהב, שבת בכפר, בת הכרמים, קחיני רוח, את אמרת ועוד.

מֹשֶׁה וִילֶנְסְקִי (1910-1997) מוזיקאי, מלחין, מעבד ומנצח, מגדולי היוצרים בזמר העברי, חתן פרס ישראל לזמר עברי לשנת 1983 ופרס אקו"ם על מפעל-חיים לשנת 1986. וילנסקי נולד בוורשה שבפולין. בגיל 14 הצטרף לתנועת הנוער הציונית "השומר הצעיר", שם התוודע לראשונה לשירי א"י ושר במקהלתו של **יצחק אדל**, אשר ליווה את צעדיו הראשונים והשפיע על כתיבתו. אחרי התיכון למד מוזיקה, קומפוזיציה וניצוח בקונסרבטוריון הממלכתי של ורשה; ובשנת 1932, בעודו בן 22, עלה ארצה והחל לעבוד בתיאטרון "המטאטא" כמלחין ופסנתרן. בהמשך כתב ועיבד להיטים רבים ללהקות צבאיות כמו הציזבטרון והנח"ל, לתיאטראות כמו "לי-לה-לו" ואחרים, לקולנוע ולמיטב הזמרים בארץ. הוא הלחין מעל 1,000 שירים לטקסטים של גדולי המשוררים, בהם נתן אלתרמן, יעקב אורלנד, חיים חפר, יחיאל מוהר, רחל ואחרים; ורבים משיריו הפכו נכסי צאן ברזל של הזמר העברי. כמו כן, הגיש תכניות זמר, ניהל את מחלקת המוזיקה הקלה בקול ישראל וניצח על תזמורת רשות השידור. המוזיקה שלו מאופיינת בשילוב סגנונות – אירופאי ומזרחי, במלודיות שרירות ובתזמורים עשירים. שיתוף פעולה מיוחד נוצר בין וילנסקי לזמרת שושנה דמארי. הוא הלחין עבורה שירים רבים, ביניהם "כלניות" שהיה ללהיט המשותף הראשון שלהם, ואף ליווה אותה בפסנתר בהופעות ברחבי עולם, באולמות קונצרטים ובפני חיילים בחזית. בשנת 1997 החל להלחין את "כשאני עומדת על במה" – שיר שנכתב ע"י אהוד מנור במיוחד עבור דמארי, אך נפטר בטרם סיים את המלאכה. המלחין יוסי בן-נון השלים את הלחן, והשיר נחשב לשירו האחרון של וילנסקי.

בין שיריו: כלניות, דצמבר, סתו, צריך לצלצל פעמיים, בכל זאת יש בה משהו, היו זמנים, הקרב האחרון, שיר ערש נגבי, מול הר סיני, כשהיינו ילדים, זוהי יפו, ונצואלה, חסקה, שיר הפלאפל ועוד...

בין שיריו לילדים: חג לי, בסוכה שלנו, בים בם בום, שעון בן חיל, דובי דובי שן, יש לי סימן ועוד.

על השיר

אסתר עופרים (נ. 1941)

השיר נכתב עבור אסתר עופרים, זמרת ישראלית מצליחה שהופיעה ברחבי העולם. ביולי 1962 נשלחה אסתר ע"י "קול ישראל" לייצג את המדינה בפסטיבל הבינלאומי לזמר-קל בעיר סופוט שבפולין. השיר זכה במקום הראשון על התזמור ובמקום השני על הביצוע. בעקבות ההצלחה, הפך השיר למושמע ביותר בתחנות הרדיו באותה שנה, והקריירה של אסתר נסקה.

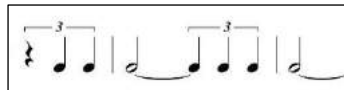
[המשורר שמשון חלפי מקריא את השיר בקולו.](#)

[המלחין משה וילנסקי מספר על הצלחת השיר בפסטיבל הזמר בפולין.](#)

על הלחן

משקל – אלה-ברווה, $\frac{2}{2}$ סולם – סיב מז'ור מפעם – מתון ומתמשך מנעד – אוקטבה

את השיר הלחין וילנסקי לזמרת ותזמורת, וכמו ברבים משיריו – התזמור עשיר ומהווה חלק בלתי נפרד מהיצירה. כבר בפתחה התזמורת מכניסה את המאזין לאווירה הסתווית ומביעה בצלילים תופעות טבע, כמו רוחות, טפטוף גשם וציוץ ציפורים. המנגינה בנויה מיחידה מוזיקלית אחת, החוזרת חמש פעמים, עבור כל אחד מבתי השיר, עם סיום שונה על המילה "סִתו" – פתוח, סגור, פ, ס, ס. (מבנה השיר: Intro – A – A' – A – A' – A' – I)

המנגינה מבוססת כולה על מוטיב רתמי אחד, החוזר לאורך השיר בשינויים מלודיים והרמוניים. רצף הטריולות יוצר תחושה של חוסר יציבות, מעין תנועה סיבובית, המזכירה את העלים הנושרים. הצלילים הארוכים החוזרים יוצרים מפעם מתמשך ולָאָה ומנעד המתרחב בהדרגה, עד לשיא המוזיקלי – בצליל "רה". חוסר היציבות נפתר רק בסוף היחידה A', כשצליל הטוניקה (דרגה I – סיב) מופיע לראשונה כנקודת אתנחתא.

[אתר הספרייה הלאומית](#) – המציג את הארכיון המקיף של משה וילנסקי.

ביצועים להאזנה

[אסתר עופרים](#) , [גידי גוב ויהודית רביץ](#) , [להקת הרעננים](#)
[אפרת בן-צור](#) , [נליה צמחמן, נעה ועודד אסנר](#)

זמן והקשר

לסתו

קהל היעד

כיתות ד-ו, ז-ט

[אל תוכן העניינים](#)

משימות טקסט

1. האזינו לביצוע השיר וסמנו בקו מילים קשות.

מתחו קו בין המילים והביטויים מתוך השיר לפירושים המתאימים (היעזרו במילון).

דומם	○	◇	נלחם, מנסה להתגבר או להתנגד
לאים	○	◇	לחיים, ללא ערך או תועלת
נחבא אל כליו	○	◇	השתתקות שנוצרת מהתרגשות או תדהמה
לשווא	○	◇	שותק, שקט, ללא קול או תזוזה
מרזם	○	◇	עייפים, חלשים וחסרי כוח
אין-אפקים	○	◇	מצב בו האופק רחוק ולא נראה לעין
נאבק	○	◇	מנגן באצבעותיו בכלי מיתר
פורט	○	◇	מקום רם וגבוה, שמים, פסגה
נעתקו המלים	○	◇	ביישן וצנוע שבורח מן הכבוד ואינו מתבלט
צללים	○	◇	רחובות רחבים שלאורכם נטועים עצים
שדרות	○	◇	צורת הריבוי של "צל"

2. סמנו בקו צבעוני את כל הפעלים המופיעים בשיר.

3. המשורר השתמש בהאנשה כדי לתאר במילים את האווירה המיוחדת העוטפת אותנו בסתיו.

האנשה = ציור לשוני המציג את החי, הדומם, הצומח, רעיון או תכונה כיצור אנושי.
ביצירה הספרותית החפץ המואנש מסוגל לחשוב, להביע רגשות ולפעול כאדם.

הביאו שלוש דוגמאות להאנשה בשיר (היעזרו בפעלים שסימנתם).

4. מהי האווירה השולטת בשיר? מהו הלך הרוח המאפיין את הסתיו, לפי חלפי ווילנסקי?

משימות מוזיקה

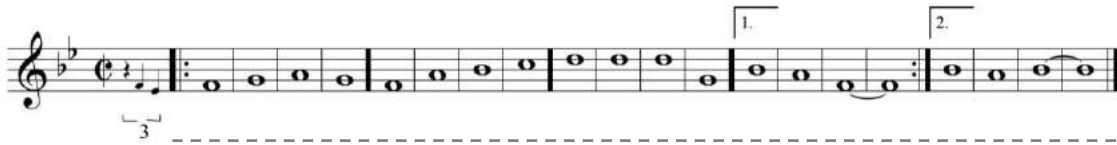

1. התחלקו לשש קבוצות צלילונים: פה, סול, לה סיט, דו, רה.

א. רשמו את שמות הצלילים תחת החמשה.

ב. קראו את הצלילים ושירו בסולפג'.

ג. האזינו לשיר והצטרפו בנגינה עפ"י ניצוח המורה.

* קווי התיבה המודגשים מסמנים את חלוקת המנגינה למשפטים.

2. חברו בקו את ראשי התווים בחמשה, ובחנו את כיווניות המנגינה עפ"י השרטוט שהתקבל:

הציר המלווי ממחיש תנועה { סטטית / דינמית } של המנגינה,

שפותחת בצליל __ ועולה באופן מדורג ועקבי.

המנגינה שואפת מעלה ומגיעה לשיאה במשפט ה __, בנקודת השענוות עיקשת על הצליל __,

שאחריו מגיעה הרפיה בתנועת המנגינה { מעלה / מטה }.

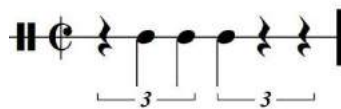
3. האזינו לנגינת השיר בפסנתר והבחינו בסיכומים השונים של המגינה.

א. המציאו תנועות מתאימות להמחשת כל אחד מהסיכומים והוסיפו אותן בעת ההאזנה.

ב. המנגינה מגיעה לסיום פתוח בבתים __, __ ולסיום סגור בבתים __, __, __.

ג. שירו את שני הסיכומים של המנגינה – בפעם הראשונה בסולפג' ובפעם השניה במילים.

4. הצטרפו בנקישות קלילות לליווי הצלילים הארוכים בשיר, לפי תבנית המקצב הבאה:

5. האזינו למנגינה, עקבו אחר המילים וצבעו את ההברות המודגשות ע"י צלילים ארוכים.

6. אילו הברות בחר המלחין להבליט במנגינה?

הסבירו את הקשר בין סוגי ההברות לאורכי הצלילים בשיר.

7. נשיר את השיר בליווי נגינת המורה ונצטרף לביצוע צלילונים וכלי הקשה.

ניתוח מוזיקלי

השיר בביצוע אסתר עופרים ובעיבודו התזמורתי של המלחין, משה וילנסקי

1. הפתיחה התזמורתית

א. האזינו לפתיחה ומספרו את שלושת הכלים הבולטים לפי סדר הופעתם:

ב. אילו מאפייני סתיו ניסה המלחין לתאר באמצעים מוזיקליים?

ג. התאימו בין מאפייני הסתיו שמצאתם לכלי התזמורת המנגנים:

קבוצת הכינורות בנגינה מסחררת ובמנעד רחב מתארת _____ .
חליל-צד במלודיה מעגלית וקישוטית מתאר _____ .
סולו סקסופון בליווי וברפון במרווחי סקונדה ג. עולים ויורדים המדמים _____ .
בסיום השיר חוזר ה _____ בקטע סולו בליווי _____ .

2. הבית השני

א. השלימו את שמות שני הכלים הבולטים בבית השני במיוחד:

פֶּבֶר יָצְאוּ לְדָרְכָם אַחֲרֵי צִפְּרִים	וּפֹרֵט רַק הָרוּחַ בְּאַלְפֵי מִיתָרָיו, –
וְנִשְׁאוּ הֵם אֶתֶם אַחֲרֵי הַשִּׁירִים	סִתְּנוּ ... סִתְּנוּ ... סִתְּנוּ ...
הכלי הבולט: _____	הכלי הבולט: _____

ב. מדוע, לדעתכם, בחר וילנסקי בכלים אלה לעיטור מנגינת הבית?

אסיף

מילים: איתמר פרת

לחן: נעמי שמר

אָסֹף אֶת הַמַּעֲשִׂים,

אֶת הַמַּלְּים וְהָאוֹתוֹת

כְּמוֹ יְבוּל בְּרָכָה כְּבֵד מְשָׁאת.

אָסֹף אֶת הַפְּרִיחָה,

אֲשֶׁר גִּמְלָה לְזִכְרוֹנוֹת

שֶׁל קִיץ שֶׁחָלף בְּטָרֶם עֵת.

אָסֹף אֶת כָּל מַרְאוֹת פְּנִיָּה הַיָּפִים

כְּמוֹ אֶת הַפְּרִי וְאֶת הַבֵּר.

הָאֲדָמָה הִיא אֶפְרָה מִתַּחַת לְשָׁלָפִים,

וְאִין לָהּ עוֹד לָתֵת לָךְ דָּבָר.

וְאִין יוֹתֵר גִּבְעוֹל חוֹלֶם עַל שְׂבָלָתוֹ,

וְאִין יוֹתֵר נִדְרֵי וְאֶסְרִי,

רַק הַבְּטָחַת הָרוּחַ כִּי הַגֶּשֶׁם בָּעֵתוֹ

עוֹד יַחֲוֹנֵן אֶת עֶפְרָה בְּתֶם תִּשְׁרִי.

פירושי מילים וביטויים:

שָׁלָפִים = גבעולים יבשים שנותרו
בשדה אחר הקציר
נִדְרֵי וְאֶסְרִי = ביטוי מתפילת "כל
נדרי" ביוה"כ לביטול נדרים ושבעות
יַחֲוֹנֵן אֶת עֶפְרָה = יעשה חסד (מעשה
טוב) עם עפרה ויביא לנחמה
בְּתֶם = בסוף, בקץ

אוֹתוֹת = סימנים, סמלים
יְבוּל בְּרָכָה = תבואה ותוצרת טובה
כְּבֵד מְשָׁאת = כבד כל-כך עד שאי
אפשר לשאתו
גִּמְלָה = נתנה גמול, תמורה בעד משהו
בְּטָרֶם עֵת = לפני הזמן הצפוי
בֵּר = תבואה או מיני דגן

Adagio ♩ = 70

Dm Gm7/Bb A7 Dm
 1 - מו - כ - תות-או-ה - ו - לים - מ - ה את שים - ע - מ - ה את סף -
 3 Bb Dm Abmb5 A7
 שאת - מ - בד - כה - בך בול
 5 Dm7 Gm7 A Bb Dm
 יץ - ק של נות - רו - זכ - ל לה גמ - שר - א חה-פרי-ה את סף
 7 Gm7 Dm A7 Dm F G
 - ני - פ אות-מך כל את סף - א עת רם - ט - ב לף - ה ש
 10 C7 F Dm Am Bb Dm
 - ד - א - ה בך - ה את ו פרי - ה את כמו פים - ו - ה ה
 13 Gm7/Bb Gm7 C7 F
 לה אין - ו פים - של - ל חת - ת - מ רה - פ - א היא מה
 15 Gm Dm A7 1. Dm 2. Dm
 עוד תת - ל ד - בך בר א

איתמר פרט (נ. 1933) משורר, עורך, מתרגם וגאולוג ישראלי, יליד הולנד. משחר ילדותו גילה פרט כישרון כתיבה. הוא למד בבית ספר יהודי גדול באמסטרדם, שם חונך על ערכי היהדות והמסורת ורכש את השפה העברית. בשנת 1939, לאחר שנים של המתנה, קיבלה המשפחה הציונית את אשרת ההגירה (ימי המנדט הבריטי), עלתה לארץ והתגוררה בירושלים. בגיל 16 הצטרף לתנועת הצופים, בהמשך פעל גם בגדנ"ע, התגייס לנח"ל והגיע לקיבוץ חצרים. לכל אורך חייו עסק פרט בכתיבה יוצרת. הוא עשה עבודות תרגום ועריכה ספרותיות וחיבר שירים – בעברית, הולנדית ואנגלית, אך מרבית השירים לא ראו אור ונכתבו בעיקר "למגירה". הוא מתאר את הסגנון שלו ככתיבה המתמקדת באדם, בסיפור, ברגע; שירים אישיים העוסקים בנושאים כמו חגים, משפחה וחברים. לאחר שמלאו לו 80, ליקטה המשפחה עשרות שירים ומקאמות שכתב והוציאה אותם בספר בשם "חגיגת אסיף".

נעמי שמר (1930-2004) משוררת, פזמונאית, מלחינה וזמרת ישראלית. כלת פרס ישראל לזמר עברי לשנת 1983 ובעלת תואר דוקטור לשם כבוד מאוניברסיטאות ירושלים, ת"א, בר-אילן, באר-שבע וממכון ויצמן. כיהנה כיו"ר אקו"ם וכחברת האקדמיה ללשון העברית. שמר נולדה בקבוצת כנרת והפגינה כישרון מוזיקלי מגיל צעיר. היא החלה לנגן פסנתר בגיל 6, ובהמשך למדה באקדמיה למוזיקה בת"א ובירושלים. בתחילת דרכה עבדה כמורת ריתמיקה של ילדי כנרת, וכשמצאה מחסור גדול בשירים שמותאמים אליהם, החלה לכתוב להם בעצמה. כך נולדו שיריה הראשונים לילדים, כמו "הטיול הקטן", "הדואר בא היום", "אחינו הקטן" ועוד. לבקשת מבצעים רבים, חיברה שירים בקצב מסחרר וזכתה להצלחה רבה. דבקה בה היכולת לחבר שירים הניתנים ל"שירת רבים", כפי שכינתה זאת, והיא כתבה עבור מיטב הזמרים וההרכבים, עבור להקות צבאיות, הצגות תיאטרון ומחזות-זמר. הרפרטואר שלה כולל שירים ליריים ושמחים, שירי זיכרון וחג, שירים לילדים ולמבוגרים; ולבד מהלחנים למילותיה שלה, הלחינה גם שירים של משוררים אחרים ועסקה בתרגום שירים לעברית. שמר גילמה בשיריה ופזמוניה את "ארץ ישראל היפה". במילותיה משתקפת בבואתה של החלום הציוני לאורך דורות – מכיסופי העבר ועד לתקוות לעתיד, עם אופטימיות ואהבה לארץ ולעם. ברבים משיריה הכניסה תכנים מן המסורת היהודית, כשהיא מתבססת על המקורות ומשלבת אותם בציטוטים ומטבעות לשון. "המילים העתיקות נותנות בי כוח", כתבה בשירה "בדמיך חיי", ונדמה שאותן מילים מושכות בכוחן גם רבים מאיתנו, מחברות ומגבשות את העם בחוט מקשר נצחי.

בין שיריה הידועים: ירושלים של זהב, לו יהי, על כל אלה, שנינו מאותו הכפר, לשיר זה כמו להיות ירדן, חורשת האקליפטוס, הכל פתוח, עוד לא אהבתי די, ולס להגנת הצומח ועוד רבים וטובים.

איתמר פרת כתב את השיר לזכר אחותו תרצה פרת-רבינוביץ' מקיבוץ חצרים, שנהרגה בתאונת דרכים קשה בערב חג הסוכות, שנת 1976. תרצה, בת 40 במוותה, הותירה אחריה חמישה ילדים קטנים ואוהבים רבים. פרת כתב את השיר בעודו שרוי בימי החג שהפכו עבורו לימים של אָבֶל. השיר פורסם לראשונה בחוברת שהמשפחה ערכה והוציאה לאור לזכרה. שאול רבינוביץ', בעלה של תרצה ז"ל, החליט להראות את הטקסט לנעמי שמר, שהגיעה מעת לעת להופיע בקיבוץ, וביקש ממנה להלחין אותו. שמר נהגה להלחין מעט מאוד שירים של אחרים, וברוב המקרים היו אלה שירי משוררים קנוניים כמו רחל וטשרניחובסקי; ואף על פי כן, היא לא עמדה בקסמו של השיר, ולאחר כמה שבועות נענתה לבקשה. השיר המולחן זכה להצלחה ולביצועים רבים. לדברי פרת, "שמר הצמיחה לתרצה כנפיים, ועכשיו היא אחות של כולם". במלאת 30 למותה, הוסיף פרת מעין אפילוג של שני בתים לשיר, ופרסם אותו בחוברת אוסף של שיריו "חגיגת אסיף".

על האובדן והאסיף

שיר זה מבטא בעדנה ויופי את הכאב שבאובדן חיים צעירים, על כל מה שכבר לא יתממש. יש בו קריאה לאסיף של פרידה, אסיף נפשי-פנימי של אותם אנשים אשר איבדו את היקר להם, ומבקשים ללקט את כל הזיכרונות, המילים, המראות... רגע לפני שהכל נטמן באדמה.

חג הסוכות הקרוי גם חג האסיף מלווה בחרדה. אימת הדין שמתחילה בתקופת הסליחות של חודש אלול והימים הנוראים של תשרי – מגיעה לשיאה בליל הושענא רבה, היום השביעי והאחרון של החג, שחותם לפי המסורת את דינם של כל באי עולם. החורף המתקרב מביא עמו תחושה מלנכולית הקשור בהתכנסות פנימה, בחשבון הנפש הנעשה כפרידה מהשנה שחלפה ועברה. עולם הטבע משלים את התפאורה, האדמה הפכפכה והשדות צצמחיהם נשרו ונבלו משוועים לפריחה המחודשת.

ועם זאת, חג הסוכות מביא עמו גם שמחה. צל הסוכה מכונה צל האמונה – הימים אמנם הולכים ומתקצרים והחשיכה ממחרת לרדת אל העולם, אך דווקא מתוך האפילה הגדולה צומחת האמונה! לצד ביטויי האבלות והעצב, ניתן למצוא בשירו של פרת גם נחמה, תקווה קטנה המבצבצת בסיום: "רק הבטחת הרוח כי הגשם בעתו עוד יחונן את עפרה בתם תשרי" אמנם קשה לאחוז בהבטחת הרוח, אך ישנה ציפייה מחזקת לטל של ברכה שיחונן וירוה את העפר.

 [ראיון עם המחבר – כתב אסף פרת, אחיינו של איתמר.](#)

 [משורר איתמר פרת מספר על נסיבות כתיבתו של השיר.](#)

 [אחרי 80 שנה – סיפורו של איתמר פרת \(ראיון אילון פרת, בנו של איתמר\).](#)

על הלחן

משקל – זוגי, 4 סולם – רה מינור מפעם – איטי ורגוע מנעד – דצימה קטנה

הלחן של השיר בנוי משתי מנגינות – מנגינה אחת המותאמת לבית הראשון בטקסט ומנגינה נוספת החוזרת בבתים השני והשלישי. מבנה ייחודי ולא שכיח בלחניה של שמר. שמר הגדירה את השיר כשיר מספד והתאימה לו לחן נוֹגֶה, המאופיין במנעד רחב וקפיצות גדולות. הפתיחה בקפיצה של אוקטבה מעלה מדגישה את הכאב והמורכבות הרגשית הקשורה בקריאה לאסיף, ומחברת את הטקסט לעולמות עליונים. (שירים נוספים הפותחים במרווח אוקטבה: "הליכה לקיסריה", "מקום לדאגה" ועוד.) המילה "אָסֶף" שבה ומופיעה בשיר שלוש פעמים בסה"כ. בפעם השניה חוזר מרווח האוקטבה, ובשלישית – מרווח טרצה קטנה, שאולי מביע את הנחמה המרככת מעט את הכאב.

ביצועים להאזנה

[יהודית רביץ](#)

[קרן הדר והפילהרמונית](#)

[בנות בצל ירוק – גני תמיר ויובל נדב חיימוביץ'](#)

זמן והקשר

לימי זיכרון

קהל היעד

כיתות ה-ו, ז-ט

הצעות לפעילויות

 [השיר בביצוע יהודית רביץ, בעיבוד ובליוי משה זורמן](#)

1. האזנה ראשונה

התלמידים עוקבים אחרי מילות השיר תוך האזנה ליהודית רביץ בעיבוד של משה זורמן. מסמנים בתוך הטקסט בשני צבעים – ביטויים של **אבלות ועצב** וביטויים של **אופטימיות ונחמה**.

2. ביאור הטקסט

המורה מבאר ביטויים ומילים קשות כמו: כָּבֵד מְשָׁאָה, שְׁלָפִים, נְדָרִי וְאַסְרִי, יְחוּגֵן אֶת עֶפְרָה וכו'.

3. דיון במליאה

- על מה מְסַפֵּר השיר? {תהליך הפרידה ואיסוף הזיכרונות אחרי אובדן}
- למי כתב המשורר את השיר, לדעתכם? {לאדם קרוב ואהוב שנפטר – אחותו}
- על איזו תקופה בשנה מרמזים הכותרת והטקסט? {סתיו, סוכות – איסוף היבול מהשדות}
- מה מקור הביטוי "נְדָרִי וְאַסְרִי"? {תפילה הנאמרת בליל יום-כיפור וכוללת התרת נדרים}

4. האזנה שניה

התלמידים מזהים את הכלים המשתתפים בעיבוד {פסנתר ובסון}. המורה מסב את תשומת לב התלמידים לתמונת הבסון שעל הלוח. משוחחים על מאפייני הכלי ומשערים מדוע בחר המעבד דווקא בו לעיטור המנגינה {כלי מלודי בעל צלילים נמוכים ועמוקים}.

5. השוואת ביצועים

משוחחים על אופן הביצוע של יהודית רביץ – כיצד היא מפרשת את השיר? מתי היא מאטה? התלמידים מאזינים [לביצוע נוסף](#) ועורכים השוואה בינו לבין ביצועה של רביץ.

6. עבודה עצמית

- התלמידים מתבוננים בתמונת התווים, ממספרים את התיבות ושרים את השיר בלב.
- מסמנים ✓ בסיום כל משפט מוזיקלי בתוך התווים וסופרים את משפטים. {4}
- התלמידים מפענחים את המרווח בו נפתח השיר {אוקטבה} ומשערים את משמעותו – כיצד יכול מרווח זה להתקשר לטקסט? {כאב רגשי, חיבור לעולמות עליונים}

7. דיון במליאה

- על הסיפור שמאחורי השיר
- על האובדן והאסוף, על חג הסוכות והחרדה הנלווית אליו

8. שירה

התלמידים שרים את השיר בליווי נגינה המורה.

[אל תוכן העניינים](#)

תפילת גשם

מילים: לוי קיפניס

לחן: יצחק אדל

גֶשֶׁם, גֶשֶׁם, נֶאֱנַח שְׂדֵה מַחֵם.

גֶשֶׁם, גֶשֶׁם, מִתְחַנֵּן חֶגֶר בְּלִי דָם-

שִׁמְעֵ קוֹלֵנוּ, אֵל שָׁמַיִם,

וְרֵד לָאָרֶץ, גֶשֶׁם מַיִם!

גֶשֶׁם, גֶשֶׁם, מִתְנוּעֵעַ כָּרֶם אֹט.

גֶשֶׁם, גֶשֶׁם, בִּפְרֹדֶס יִלְחֹשׁ כָּל בֶּד-

שִׁמְעֵ קוֹלֵנוּ, אֵל שָׁמַיִם,

וְרֵד לָאָרֶץ, גֶשֶׁם מַיִם!

גֶשֶׁם, גֶשֶׁם, מִתְפַּלֵּל גַּם יֶלֶד חֵן.

גֶשֶׁם, גֶשֶׁם, אֵל שָׁמַיִם לָנוּ תֵן.

שִׁמְעֵ קוֹלֵנוּ, אֵל שָׁמַיִם,

וְרֵד לָאָרֶץ, גֶשֶׁם מַיִם!

* גרסת הפזמון העממית: "ותן לארץ גשם מים."

Andante ♩ = 80

Em Em Em Em

p גֶשֶׁם - גֶשֶׁם - נֶאֱנַח שְׂדֵה מַחֵם

5 Em Em Em G

גֶשֶׁם - גֶשֶׁם - מִתְחַנֵּן חֶגֶר בְּלִי דָם

9 G Em Am Em

שִׁמְעֵ קוֹלֵנוּ אֵל שָׁמַיִם

13 Em G Am Em

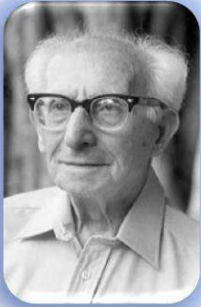
וְרֵד לָאָרֶץ גֶשֶׁם מַיִם

פירושי מילים וביטויים:

נֶאֱנַח = משמיע אנחה, גונח	פְּרֹדֶס = מטע עצי פרי הדר
דָם = הפסקה, עצירה	בֶּד = ענף של עץ
כָּרֶם = מטע גפנים, זיתים או שקדים	יֶלֶד חֵן = ילד חיינני, חביב, נעים
אֹט = באיטיות, בקצב מתון	

אל תוכן העניינים

לֵוִין קִיפְּנִיס (1890-1990) סופר ומשורר, מחלוצי ספרות הילדים העברית, חתן פרס ישראל לספרות ילדים לשנת 1978. קיפניס נולד באוקראינה למשפחה בת עשרה ילדים. הוא למד ב"חדר" וב"תלמוד תורה", ומגיל צעיר גילה כישרון אמנותי והיה כותב מזוזות לעזרה בכלכלת המשפחה. בשנות נעוריו החל לפרסם מיצירותיו בשבועון מקומי – שירים, סיפורים, חידות וציורים. בשנת 1913 עלה לארץ והשתלם בלימודי אמנות ב"בצלאל". הוא היה שותף להקמת ההוצאה "ספרייה קטנה לילדים", בה גם פרסם את ספריו הראשונים. החוסר הגדול בתכנים עבריים המתאימים לקהל הצעיר הביא אותו להקדיש את עיקר יצירתו לילדים. הוא כתב

מאות שירים וסיפורים – על חגים, על עונות השנה ובכלל; שירים שהותאמו למערכת החינוך בארץ ושולבו בהוראה בגנים ובבתי הספר. הוא ערך את "גנון", כתב העת הראשון בארץ לגנונות, ועסק בתרגום ועיבוד של יצירות רבות לילדים, שאת חלקן אף אייר בעצמו. בשנת 1928 הקים תיאטרון לילדים, בו עסק בניהול וכתובת הצגות במשך 25 שנה. יצירתו של קיפניס כוללת כ-800 סיפורים, כ-600 שירים וכ-100 ספרים לילדים. שירי החגים שכתב מלווים את ילדי ישראל מזה דורות, עד שקשה לדמיין כיצד היינו חוגגים בלעדיהם. בכתביה קלילה ואסתטית קנה לעצמו מקום של כבוד בתחום הספרות העברית והשפיע רבות על הבאים אחריו.

בין ספריו: אליעזר והגור, שלושת הפרפרים, נרקיס מלך הביצה, שישה בשקיק אחד ועוד.

בין שיריו: מי יבנה בית, המעפילים, הרקפת, גינה לי, שעון בן חיל, תפילת גשם, אליעזר ורבקה ועוד.

משירי החגים: שנה טובה, אורחים לחג, חנוכה חנוכה, נר לי, סביבון סוב סוב, לשנה טובה שקדיה, אני פורים, חג פורים, משחק פורים, שיר המסכות, חג גדיא, בר כוכבא, סלינו על כתפינו ועוד ועוד...

יֶצְחָק אֶדֶל (עד"ל) (1896-1973) מלחין, מעבד, מורה ומחנך ישראלי, יליד פולין ונינו של ר' יהודה לייב הלוי אדל, "המגיד מסלונים". אדל החל את הכשרתו המוזיקלית בקונסרבטוריון של קייב והמשיך ללמוד במוסקבה ובוורשה, שם אף עבד כמורה למוזיקה בבית היתומים שניהל יאנוש קורצ'אק, ממנו הושפע רבות ושלב השראה לדרכו בחינוך המוזיקלי. אדל לקח חלק בפעילויות המוזיקליות בוורשה. הוא הקים את המקהלה הגדולה של "השומר הצעיר" בעיר ואת "החברה למוזיקה יהודית" שערכה קונצרטים, בחלוציות פורצת דרך לזמנו. בשנות ה-20 עלה עם בני משפחתו לארץ והמשיך את דרכו המקצועית בסמינר לוינסקי למורים וגנונות בת"א. במשך שנים רבות עסק בהוראת מוזיקה ובעבודה עם מקהלת הסמינר, ובשנותיו האחרונות לימד בקונסרבטוריון הישראלי למוזיקה בת"א. הוא חנך דורות של מוזיקאים, ובד בבד המשיך בהלחנת שירי ילדים וחגים, מוזיקה ווקאלית, קאמרית ותזמורתית.

בין שיריו: אוניית זהב, תפילת גשם, ערב שבת, קן ציפור, כושי כלב קט, זאת הגברת שפנפנית ועוד.

על השיר

השיר נכתב בשנת 1936. לתפילת הגשם שנושאים בליבם האנשים (ילד החן) שותפים גם השדה, הגן, הכרם והפרדס. כולם פונים יחדיו לאל השמים ומתחננים לטיפות מים שירוו את צימאונם.

על בקשת הגשמים

שיר זה הוא אחד מיני רבים העוסקים בגשם כמושא תפילות החוזרות בכל שנה בתחילת הסתו. בקשות וציפיות לגשמי ברכה מופיעות בהקשרים שונים, החל במסורת היהודית – באגדות ופיוטים, וכלה בזמר העברי הקדום והמודרני. בתפילת שמונה-עשרה של ימות החול נכללת **ברכת השנים** בה פונה המתפלל לה' ומבקש שהשנה תהיה מבורכת בשפע גשמי, בכלכלה ופרנסה טובה. נוסח הברכה בחורף כולל בקשה הקרויה **שאלת גשמים**: "וְיִתֵּן טַל וּמָטָר לְבִרְכָּהּ עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה".

בקשת הגשם אינה רק תפילה דתית, אלא תקווה של כל אדם לעונה ברוכה מים שתביא לפריחה וגידולים טובים. תקווה הנוגעת במעגל ההשפעה שבין **הגשם-האדם-והטבע**. שירו של לוין קיפניס מהווה דוגמא מייצגת לאופן ההתייחסות של המשוררים העבריים לנושא בשנות ה-30-50, שנים של חלוציות, של יישוב הארץ ועבודת האדמה. הגשם בשירים אלה מוצג כ"מצרך מבוקש" בארצנו הקטנטונת והחמה; וזאת בניגוד להתייחסות הקלילה יותר המאפיינת את שירי הגשם של שנות ה-60-70, שירים של מטריות, בוץ ודילוגים בשלוליות.

על הלחן

משקל – זוגי, $\frac{2}{4}$ סולם – מי מינור מפעם – איטי מנועד – נונה קטנה

הטקסט מולחן בצורת בית-פזמון, והמנגינה מבוססת על שלושה ערכי מקצב עיקריים: הקשר בין הלחן לטקסט בא לידי ביטוי בניגודים שיצר המלחין בין הבתים לפזמונים – הן במקצבים והן בכיווניות ובאופי המלודי. בבתים – הצליל "מי" חוזר במקצב מדוד, היוצר אפקט של טיפות נופלות, והמלודיה בכיוון ירידה, מה שמאפיין את האנחה והתחינה לגשם. בפזמונים – המלודיה גלית וזורמת יותר (ללא הפסקות) ונמצאת במגמת עליה, מה שמביע את התפילה לאל השמים.

ביצועים להאזנה

[רויטל ארד](#), [ביצועים נוספים באתר זמרשת](#)

זמן והקשר

לראש חודש חשוון, לסתו ולחורף

קהל היעד

כיתות ב-ד

[אל תוכן העניינים](#)

הצעות לפעילויות

1. הכרות עם השיר, תזמור

- א. התלמידים מאזינים לשירת המורה ומגיבים באצבע צרידה בזמן ההפסקות.
- ב. התלמידים לוחשים את המילה "גֶשֶׁם" לאורך כל השיר, כאוסטינטו לשירת המורה:
- ג. התלמידים מוסיפים "טפטופים" בנקישות לשון בכל פעמה חזקה ו"מטר גשם" בתיפוף האצבעות ע"ג השולחן בשמיניות.
- ד. התלמידים מתחלקים לשלוש קבוצות ומתזמרים את השיר לפי התפקידים השונים.
* ניתן לבצע את התפקידים בו-זמנית או באופן מצטבר.

2. שירה

- א. התלמידים שרים את השיר בשפת ה-ט (טֵט, הֵס, טֵט, הֵס...).
- ב. התלמידים שרים את המילים "גֶשֶׁם, גֶשֶׁם" {על הצליל החוזר – "מיי"} והמורה את שאר השיר. כמה תלמידים מצטרפים בנגינה על צלילוני "מיי".
- ג. התלמידים והמורה שרים את השיר בחלוקת תפקידים לסירוגין:
2 תיבות – 2 תיבות, שורה – שורה, בית – פזמון וכו'...
- ד. התלמידים חוזרים ומנקים אי דיוקים בשירתם {למשל ב: "אֵל שָׁמַיִם", "וְיָרֵד לְאָרֶץ" וכד' }.

3. משימות טקסט ומוזיקה

- א. התלמידים מתבוננים בטקסט, מקיפים בעיגול מילים קשות {דֵם, אֵט, בָּד, חֵן} ומסמנים בקו דימויי האנשה {נֶאֱנַח, מִתְחַנֵּן, מִתְנוּעֵעַ, יִלְחֹשׁ}.
- ב. התלמידים מצמידים לכל שם-עצם את הפועל המתאים.
{שדה – נאנח, גן – מתחנן, כרם – מתנועע, פרדס – ילחש, ילד – מתפלל}
- ג. מה ניתן ללמוד מהשיר על חשיבותו של הגשם בעולמנו?
{התפילה לגשם נישאת ע"י הילד, השדה, הגן, הכרם והפרדס. הגשם נחוץ לאדם ולטבע.}
- ד. התלמידים שרים את השיר בלב ומוצאים קשרים בין הלחן לטקסט:
- מילים בהן המנגינה יורדת { "נֶאֱנַח שָׁדָה מֵחַם" }
 - החלק בשיר בו המנגינה עולה ומשתנה המקצב { הפזמון – תפילת תחינה לאל השמים }
 - חזרת המלחין על הצליל "מיי" במילים "גֶשֶׁם, גֶשֶׁם" { להמחשת טיפות הגשם הנופלות }
- ה. התלמידים שרים את השיר בליווי המורה. אחדים מקישים בשליש/בתיבה בזמן ההפסקות.

שירת העשבים

מילים: נעמי שמר, על-פי ר' נחמן מברסלב

לחן: נעמי שמר

		דע לך
		שְׁכַל רוּעָה וְרוּעָה
	כָּמָה יָפָה	יֵשׁ לוֹ נְגוּן מִיָּחַד
	כָּמָה יָפָה וְנֶאֱמָה	מִשְׁלוֹ
וּכְשֶׁהֵלֵב	כְּשִׁשׁוּמַעִים הַשִּׁירָה	דע לך
מִן הַשִּׁירָה מִתְמַלֵּא	שְׁלֵהֶם	שְׁכַל עֵשֶׁב וְעֵשֶׁב
וּמִשְׁתוֹקֵק	טוֹב מְאֹד	יֵשׁ לוֹ שִׁירָה מִיָּחַד
אֶל אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל	לְהִתְפַּלֵּל בִּינֵיהֶם	מִשְׁלוֹ
אוֹר גָּדוֹל	וּבְשִׁמְחָה לְעַבֵּד	וּמִשִּׁירַת-הָעֵשְׂבִים
אֲזִי נִמְשָׁךְ וְהוֹלֵךְ	אֶת הַשֵּׁם	נִעְשָׂה נְגוּן
מִקְדָּשְׁתָּה שֶׁל הָאֶרֶץ	וּמִשִּׁירַת-הָעֵשְׂבִים	שֶׁל רוּעָה
עָלִיו	מִתְמַלֵּא הֵלֵב	
וּמִשִּׁירַת-הָעֵשְׂבִים	וּמִשְׁתוֹקֵק	
נִעְשָׂה נְגוּן		
שֶׁל הֵלֵב		

* גרסה נוספת לבית השלישי: "וּכְשֶׁהֵלֵב מִן הַשִּׁירָה מִתְעוֹרֵר..."

פירושי מילים וביטויים:

רוּעָה = אדם המוביל עדר בע"ח, וגם מנהיג, מדריך ומנחה	מִשְׁתוֹקֵק = רוצה מאוד, חושק
נְגוּן = מנגינה, שיר בעל לחן	אֲזִי = אז, כתוצאה מכך
לְעַבֵּד אֶת הַשֵּׁם = לקיים את המצוות בכוונה, לעבוד על המידות והאמונה	נִמְשָׁךְ וְהוֹלֵךְ = משתרע ומתארך
	קְדוּשָׁה = טוהר שמימי, רוח אלוהית

אל תוכן העניינים

Larghetto ♩ = 65

1 Cm 2 Fm

3 4 Cm 5

6 Fm 7 Eb 8 Ab

9 Gm 10 Fm

11 Cm 12 13 Fm

14 Cm 15 16

17 Fm 18 19 Ab

20 Gm 21 Fm 22 Cm

דע ל - ד ש - כל רו - עה רו - עה
 קד - ז - מ גון - ג לו יש כל - ש
 ש - ע - ש - ע ש - ע לו ש - מ ש - מ ו
 רת ג - ע - ש - כים ג - ע - ש גון ש - ר
 עה אה - ג - ג פה - ז מה - פ פה - ז מה - ג
 ע - ה - ע ל ש - רה - ש - עים - ש - ע - ק
 קם - ג - ב ל ש - ע - ל חה - ש - ק - ו
 קק - תו - מ - ש - ו לב - ע - מ - מ - ע - רת
 קק - תו - מ - ש - ו לב - ע - מ - מ - ע - רת

ר' נחמן מברסלב (1772-1810) אדמו"ר גדול באוקראינה (אדונו, מורנו ורבנו – כינוי לרב אצל החסידים) ומייסד חסידות ברסלב, אחד הזרמים המרכזיים ביהדות, ונינו של הבעל שם טוב. כמנהיג רוחני בעל אישיות מיוחדת, היה ר' נחמן נערץ ובעל כוח השפעה גדול. בכתבתו המקורית, הפיץ את רעיונותיו על אמונה ותפילה והציע כלים לצמיחה רוחנית ונפשית. להגותו השפעה ניכרת עד ימינו. אהבת א"י בערה תמיד בעצמותיו, והישיבה בה הפכה לפסגת שאיפותיו. הוא נהג לומר "כל מקום ש(אליו)אני הולך – אני הולך לארץ ישראל", ובשנת 1798 הגיע לארץ לביקור שהיה לנקודת מפנה עבורו. בתורתו הדגיש רבות את חשיבותה של השמחה כדרך העדיפה לחיות, להתגבר ו"לחמוק" ממכשולי הייאוש והעצבות. הניגון, השירה והריקוד שימשו עבורו דרך חיים להגברת השמחה, ולביטוי רוחני ונפשי (רוח האמן שבו לא יכלה למצוא לה דרור בדרכי התפילה המקובלות). התבודדויות בטבע היו למנהג קבע שלו, וכשהתבונן באדמה, בצמחים ובמים, ראה בהם גם מקור להשראה ולהתפתחות רוחנית. כשטייל בין העשבים, כמו שמע את קולם בשירות ותשבחות לה'. בעובדה ש"כל עשב ועשב אומר שירה" מצא ביטוי לשני ולייחודיות של כל בריה, ל"ניגון" המיוחד שכל אדם מבטא בעולם. ב"שירת העשבים" ניתן למצוא את תמצית תורתו והשקפת חייו, כשיר שמביע אמונה, אהבת האדם והטבע וקבלת הכלל.

בין ספריו הידועים: ספר המידות, סיפורי מעשיות, ליקוטי עצות, שיחות הר"ן ועוד.

אמרות ידועות המיוחסות לר' נחמן מברסלב

- " מצווה גדולה להיות בשמחה תמיד, להתגבר ולהרחיק העצבות והמרה השחורה בכל הכוחות. "
- " ודע שהאדם צריך לעבור על גשר צר מאוד ; והכלל והעיקר שלא יתפחד כלל. "
- " חפש את המקודש הטמון בחולין, חפש את המופלא בתוך השכיח. "
- " אתה נמצא במקום בו נמצאות מחשבותיך. ודא שמחשבותיך נמצאות במקום בו אתה רוצה להיות. "
- " טוב לאדם שיוכל להחיות את עצמו עם איזה ניגון, כי ניגון הוא דבר גדול וגבוה מאוד. "

נְעָמִי פֶסֶיֶר (1930-2004) משוררת, פזמונאית, מלחינה וזמרת ישראלית. כלת פרס ישראל לזמר עברי לשנת 1983 ובעלת תואר דוקטור לשם כבוד ממספר מוסדות אקדמיים. שמר כתבה עבור מיטב הזמרים וההרכבים, עבור להקות צבאיות, הצגות תיאטרון ומחזות-זמר. הרפרטואר שלה כולל שירים ליריים ושמחים, שירי זיכרון וחג, שירים לילדים ולמבוגרים. [להרחבה – ראו עמ' 21.](#)

אהבת א"י וחלום התחדשות העם היהודי במולדתו מהווים מכנה משותף בין ר' נחמן לנעמי שמר. שניהם שאבו השראה מהמקורות והנופים, מה שמסביר אולי חלק מסוד הקסם של יצירותיהם.

השיר נכתב בעקבות סיפור ששמעה נעמי שמר בתכנית לט"ו בשבט ששודרה ב"קול ישראל".
שלמה ניצן סיפר שם על ר' נחמן מברסלב, האדמו"ר מאוקראינה, והקריא קטע ממדרש שלו:

"... דע כי כל רועה ורועה יש לו גגון מיוחד,
לפי העשבים ולפי המקום שהוא רועה שם,
כי כל בהמה ובהמה יש לה עשב מיוחד שהיא צריכה לאכול.
גם אינו רועה תמיד במקום אחד,
ולפי העשבים והמקום שרועה שם, כן יש לו גגון.
כי כל עשב ועשב יש לו שירה שאומר, שזה בזונית פרק שירה,
ובשירת העשבים נעשה גגון של הרועה ..."

(ליקו"מ תניינא, ס"ג)

שמר התקשרה לניצן לאחר השידור ואמרה לו שבתוך המדרש שהקריא כבר חבוייה המנגינה!
היא לקחה את המדרש ורעיונות ממדרשים נוספים של ר' נחמן, ערכה וארגה אותם יחד לשיר אחד.
גדולתה מתבטאת בכך שלמרות שהטקסטים אסופים ממקורות שונים, השיר כמו עשוי מקשה אחת.

השיר בוצע לראשונה ב-1976 במחזה "מסעות בנימין השלישי", שנכתב עפ"י סיפורו הסאטירי של
מנדלי מוכר ספרים והועלה בתיאטרון "בימות" (באותו מחזה נכללו גם השירים "פירות חמישה-
עשר" ו"סימן שעוד לא הגענו"), ובהמשך הקליטו אותו אמנים רבים, ביניהם שמר בעצמה.
השיר זכה לאהדה רבה ואף השתלב בסדר הזמירות לסעודה שלישית בישיבות ובתי מדרש רבים.
כאות תודה, הקדישה נעמי את השיר – "My life".

משקל – זוגי, $\frac{4}{4}$ סולם – דו מינור מפעם – רגוע ושל מנעד – אוקטבה

היחידה המוזיקלית בשיר חוזרת שלוש פעמים, בשלושה בתים בעלי טקסט שונה. הלחן מאופיין בטמפו איטי ובחזרות רבות על אותו צליל, המשוות לשיר סגנון רציטטיבי (דיבורי), מעין ניגון חסידי המחקה את צורת הדיבור המוטעמת של המגיד-הדרשן. מלאכת ההלחנה מדגישה כל מילה, ומאפשרת למאזין להקשיב ולהבין את המסרים החבויים. (שמר גם הביעה את סגנון ההלחנה באופן בו פיסקה וחילקה את הטקסט לשורות, בצורה אסימטרית ומתפתחת – ראו הטקסט בעמ' 29).

המנגינה מורכבת ברובה ממרווחים סקונדיאליים, כאשר הקפיצות הבודדות (קוורטה, קווינטה וסקסטה גדולה) בולטות באופן מיוחד ומקושרות למקומות המתאימים בטקסט. למשל: קפיצת הסקסטה הגדולה בסוף המשפט "וּבְשִׁמְחָה לְעֵבֶד אֶת ה' שֵׁם", שמדגישה ומרוממת את המילה החשובה באותו משפט ומהווה שיא מוזיקלי בשיר, שאחריו הרפיה – ירידה סקונדיאלית במילים "וּמְשִׁירֵת-הָעֶשְׂבִּים", שכאילו מורידה אותנו בחזרה אל הארץ, אל העשבים. ריבוי הסקוונצות היורדות ועולות ממחיש למאזין את תנועת העשבים המרשרשים.

מאפיינים נוספים שתורמים לסגנון הניגוני של השיר הן הבחירה בסולם מינורי (סגנון שטייגר) וסיום היחידה המוזיקלית בתנועה חוזרת ועיקשת בין צליל הטוניקה (דרגה I) לצליל הסובדומיננטה (דרגה IV) – מרווח של קוורטה המאפיין את הניגון החסידי.

ביצועים להאזנה

[ירדנה ארזי](#), [מיטל טרבלסי](#), [אתי אנקרי](#)
[שולי רנד](#), [קובי אוז](#), [עופר כלף](#)
[אנסמבל מורן](#)

זמן והקשר

לימי שבט, לימי זיכרון ולכל עת

קהל היעד

כיתות ז-ט

משימות טקסט

1. הבית הראשון

הבית הראשון מקשר בין העשבים לרועה. כיצד?
קראו את הבית והסבירו במילים שלכם.

2. הבית שני

כפירוט על הנאמר בבית השני, אמר פעם ר' נחמן שלא מומלץ להתפלל בשדה כשיש שלכת והצמחים נובלים. טוב במיוחד לעשות זאת כשהפריחה מתחדשת, כי אז הצמחים מתעוררים ועוזרים לאדם להתפלל.
לפי גישה זו, לאיזה חג מתאים השיר במיוחד ומדוע?

3. הבית השלישי

במדרש עליו מבוסס הבית הראשון של השיר תיאר ר' נחמן את העשבים – שבשירתם משפיעים על הרועה, ממלאים את ליבו ועושים בו ניגון פנימי. במדרש אחר הוסיף ותיאר את הרועה – שידוע ומכיר את הניגון שלו, ובכך משפיע על העשבים בחזרה, נותן בהם כוח ומחיה אותם.
בדומה ליחסי הגומלין בין העשבים לרועה, מתוארים בבית השלישי היחסים בין הרועה לא"י.
קראו את הבית והסבירו במילים שלכם.

4. בהשקפת עולמו של ר' נחמן יש ערך חשוב לשמחה. הוא היה אומר:

"מצווה גדולה להיות בשמחה תמיד."

הוא האמין בכוחם של הניגון והשירה להחיות, לרומם את הנשמה ולהגביר את שמחת האדם.
מצאו בשיר דוגמאות להשפעות החיוביות של המוזיקה על האדם והסבירו במילים שלכם.

5. ומה משמח אתכם?

מנו חמישה דברים (לפחות) הממלאים את ליבכם בטוב:

משימות מוזיקה

1. האזינו לשיר, עקבו אחר התווים וסמנו:

בריבוע **ירוק** – הצליל הגבוה ביותר בשיר

בעיגולים **כחולים** – מרווחים הגדולים מטרצה { לדוגמה: בתיבה מס. 3 }

בנקודות **אדומות** – צלילים החוזרים על עצמם ברצף 3 פעמים לפחות { לדוגמה: בתיבה מס. 2 }

2. השלימו את התשובות הנכונות בקטע הבא:

- השיר כתוב בסולם { מי במול מז'ור / דו מינור הרמוני / דו מינור טבעי }, במשקל { זוגי / משולש } של { $\frac{6}{8}$ / $\frac{4}{4}$ / $\frac{2}{4}$ } ובמנעד { קווינטה / סקסטה / אוקטבה }.
- המנגינה מורכבת ברובה ממרווחים של – { סקונדות ופרימות / טרצות וסקסטות / סקונדות וטרצות }.
- ערכי המקצב הבולטים בשיר הם – { חצאים ושלמים / שמיניות ושש-עשרות / שמיניות ושמיניות מנוקדות }.
- בשיר יש _____ בתים, בעלי טקסט _____ ולחן _____.

3. האזינו לקטעי המנגינה שלהלן ומספרו אותם לפי סדר ההשמעה של המורה.

4. מתחו קו בין קטעי המנגינה לשורות המתאימות בטקסט.

א		יש לו גגון מיוחד משלו
ב		דע לך שכל רועה ורועה
ג		נעשה גגון של רועה
ד		ומשירת-העשבים
ה		יש לו שירה מיוחדת משלו
ו		דע לך שכל עשב ועשב

5. השלימו את האותיות החסרות בקטע הבא:

- פסוקים _____, _____ מתחילים ומסתיימים בצליל הסובדומיננטה (דרגה IV) של הסולם.
- פסוקים _____, _____, _____, _____ מסתיימים בצליל הטוניקה (דרגה I) של הסולם.
- פסוק _____ מכיל את כל הצלילים של הסולם הנתון.
- פסוק _____ מכיל חזרה רצייטטיבית על מרווח של קוורטה בעליה ובירידה.
- בפסוק _____ ישנה קפיצה של קווינטה למטה ושל סקסטה גדולה למעלה.

בין הטקסט למוזיקה

1. חלק מההברות בשיר מודגשות ע"י צלילים ארוכים.

האזינו לשיר, עקבו אחר המילים וסמנו בקו את ההברות המודגשות שמצאתם.
{ לדוגמה: ל - ל , ן - ר - עה }

2. בתיבה מס. 3 יש מעין סלסול במנגינה הבנוי ממוטיב של סקוונצה בירידה.

א. איזו מילה ניסתה שמר לצייר בצלילים, לדעתכם?
העתיקו את המשפט המתאים מהטקסט והדגישו את המילה שמצאתם.

ב. העתיקו את הסקוונצה לחמשה המצורפת:

ג. השלימו: המוטיב חוזר ומופיע בתיבות 3, _____, _____, _____.

3. בכל בית בשיר ישנו שיא מוזיקלי – מקום בו המנגינה מגיעה לצלילה הגבוה ביותר ונוצר מתח.

א. מצאו את מקומות השיא המוזיקלי במנגינה והשלימו את התשובות הנכונות:

- צליל השיא _____ מהווה את צליל ה_____ של הסולם.
- ההגעה לצליל נעשית { בהכנה הדרגתית / בפתאומיות },
ע"י קפיצה של { סקסטה ג. / קווינטה / סקסטה ק. }.

ב. מהן המילים המופיעות במקומות השיא המוזיקלי בשלושת הבתים?

השלימו: _____, _____, _____.

ג. מדוע, לדעתכם, בחרה שמר להדגיש דווקא מילים אלה? (בחרו בית אחד והתייחסו אליו)

4. המשיכו לעקוב אחר המנגינה מנקודת השיא ועד לנקודת המנוחה. השלימו:

- אחרי השיא, המנגינה { עולה / יורדת } בסולם, בתנועת { צעדים / קפיצות }.
- המנגינה מגיעה למנוחה בצליל _____, בהופעה המילה _____.

את אדמה

מילים: אריה יחיאלי

לחן: עממי בדואי

בְּאֶדְמַתְךָ מְקוֹר חַיִּים,
תְּהִי זַעֲתָנוּ לְמִטְר רְבִיבִים.

אַל מְרַחֲבֶךָ...

בְּאַפִּיקֵי הַנָּגֶב
נִשְׁקָה, נִרְוָה כָּל רֶגֶב.

אַל מְרַחֲבֶךָ...

אֶתְּ, אֶדְמָה, בְּלֵב מְדָבָר,
לֹא צֵל עֵץ, לֹא מָטָר.

אַל מְרַחֲבֶךָ נְדְרִימָה,

אֲמַרְנוּ כִּי נִשְׁימָה

פְּנִינוּ הַנָּגֶבָה.

Vivace ♩ = 155

1 C F Dm Bb
אֶתְּ אֶדְמָה בְּלֵב מְדָבָר לֹא צֵל עֵץ לֹא מָטָר

5 Gm7 Am7 Dm Am Dm
לֹא צֵל עֵץ לֹא מָטָר

9 C F Am Dm C F Am
אַל מְרַחֲבֶךָ נְדְרִימָה אֲמַרְנוּ כִּי נִשְׁימָה

13 Dm Gm7 C Bb Dm
פְּנִינוּ הַנָּגֶבָה

פירושי מילים וביטויים:

רְבִיבִים = גשם, טיפות מים
רמז לקיבוץ שבנגב
אַפִּיק = דרך, מסלול, נתיב, תוואי
הזרימה של נחל או נהר
נִרְוָה = נספק את הצימאון במים
רֶגֶב = גוש עפר

מָטָר = גשם, טיפות מים
נְדְרִימָה = ננוע דרומה
נִשְׁימָה פְּנִינוּ = נפנה אל...
הַנָּגֶבָה = דרומה, לכיוון הנגב
מְקוֹר חַיִּים = מקום שממנו מתחילים
ונובעים חיים

אל תוכן העניינים

אַרְיֵה יַחִיאֵלִי (1922-1947) מראשוני המתיישבים בנגב וממייסדי קיבוץ רביבים. יחיאלי נולד בגרמניה והתחנך בתנועות הנוער הציוניות "קדימה" ו"הבונים". בשנת 1936 עלה ארצה במסגרת עליית הנוער, ובשנת 1940, בהיותו בן 18, ירד לנגב והצטרף עם חבריו לתנועת "הנוער העובד" להתיישבות באזור ביר עסלוג' (לימים – קיבוץ רביבים). שליטתו בשפה הערבית עזרה לו ליצור קשרים מיוחדים עם הבדואים תושבי המקום, הוא התיידד איתם ונחשב ל"מוכתר" שלהם. הוא התעניין בתרבות הבדואית, למד וחקר את שפתם (ערבית בניב של שבט העזאזמה המקומי), את הלבוש, המנהגים, הסיפורים והמוזיקה ששרו. הוא ליקט את המנגינות ששמע ושילב אותן בשירים שחיבר כתרגום או בנוסח מקורי משלו.

בדצמבר 1947, זמן קצר לאחר פרוץ מלחמת העצמאות, יצא יחיאלי מרביבים על מנת להזעיק אמבולנס לחבר פצוע. במהלך הנסיעה הותקף הגייף בו נסעו ממארב של בדואים ויחיאלי נרצח ביריות יחד עם שניים מחבריו. בן 25 היה בנפלו. בין השירים שחיבר זכו שניים לפרסום: "את אדמה" ו"עלי באר", שהולחן ע"י דוד זהבי. לצד הגשר שנקרא על שמו בכביש משאבי שדה רביבים ניצב שלט בו כתוב: "מאלה שנטעו את העצים הראשונים במדבר ונפלו בטרם פרשו את צילם."

על השיר

יחיאלי הכיר היטב את התרבות, אורחות החיים והמנהגים של הבדואים שישבו בנגב. את השיר כתב בסוף שנת 1946, לאחר שהגיע עם חבר למאהל בדואי וחזה בטקס "סולחה". המשתתפים שרו ורקדו שם בשני מעגלים – מעגל גברים ומעגל נשים, כל אחד למנגינה אחרת. יחיאלי שילב את שתי המנגינות יחדיו וחיבר להן טקסט העוסק בנושא הקרוב ביותר לליבו – אדמת הנגב המדברית אליה נושאים החלוצים את פניהם במטרה ליישב ולפתח אותה. בקריאה מחודשת של השיר נוכל למצוא את שמה של ההתיישבות, שלימים הפכה לקיבוץ רביבים:

"בְּאֶדְמַתְךָ מְקוֹר חַיִּים, תִּהְיֶה זַעֲתָנוּ לְמִטְרַ רְבִיבִים."

על הלחן

משקל – $\frac{5}{8} / \frac{3}{8}$ לסירוגין מודוס – רה אאולי מפעם – מהיר וחיוני מנעד – קווינטה

הלחן מורכב משני חלקים, המופיעים לסירוגין ומבוססים כל אחד על מנגינת ריקוד עממית בדואית. המנגינות בנויות מחמישה צלילים שונים בסה"כ (במסגרת מודלית של קווינטה), כאשר כל אחת מסתיימת על הצליל "רה". במנגינה השניה המשקל מתחלף ומשנה את הדגשים הפנימיים במקצב.

כשיר שמיועד במקורו לריקוד, המרווחים סקונדיאליים ברובם (בהתאם לצעדים הקטנים במעגל) ובין לבין ישנן קפיצות של קוורטה מעלה (מרווח אנרגטי המזמן קפיצה או דילוג).

* באתר [זמרשת](#) ובאתר [הספרייה הלאומית](#) (תזמון 0:43:10) ניתן לשמוע את השיר הערבי הקצר "יא בנת אל-שיח' אלערב" שעליו מבוסס החלק הראשון של "את אדמה".

ביצועים להאזנה

[אילקה \(הלל\) רוה](#), [רו אלירן](#), [המקהלה לזמר עם](#), [דבקה פנטזיה](#)
[ביצועים נוספים באתר זמרשת](#)

זמן והקשר

לשבועות, ליום העצמאות

קהל היעד

כיתות ג-ו

משימות טקסט

1. על מה מספר השיר?

2. לאן רוצים האנשים ללכת ומדוע? מה הם רוצים לעשות באותו מקום?

3. מה מאפיין את אזור הנגב? מדוע גרים שם פחות אנשים מאשר באזור המרכז, למשל?

4. כיצד ניתן להחיות אזור זה, לדעתכם?

5. מצאו מיהם שני הבתים המנוגדים בשיר והסבירו.

6. פרשו את המילים הבאות:

_____	=	נְדָרִימָה
_____	=	נְשִׁימָה פְּגִינוּ
_____	=	הַנְּגִבָה
_____	=	רְבִיבִים
_____	=	אֶפֶיק
_____	=	נֶרוֹה
_____	=	רָגֵב

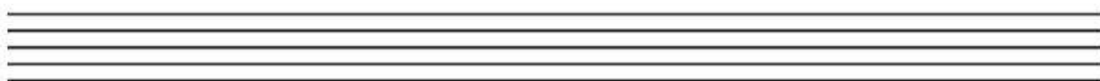
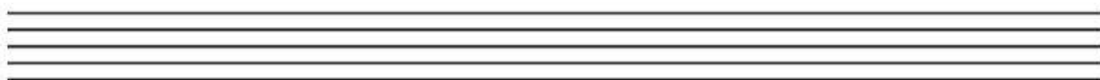

משימות מוזיקה

1. התבוננו בתווי השיר והשלימו:

המשקל של השיר הוא _____. לעיתים הוא מתחלף למשקל _____.

2. כתבו על גבי החמשות המצורפות דוגמאות למקצבים של $\frac{3}{8}$ ו- $\frac{5}{8}$ ונסו להקיש אותן:

3. לפניכם ארבע תבניות מקצב הלקוחות מן השיר.

- קראו כל תבנית בשפת ה-ט והקישו.
- התאימו בין תבניות המקצב לתיבות המנגינה.

	A	א	
	B	ב	
	C	ג	
	D	ד	

4. כתבו על גבי החמשה את מנעד השיר – מן הצליל הנמוך ביותר לצליל הגבוה ביותר:

5. דקלמו את מילות השיר לפי המקצבים, ללא המנגינה.

6. שירו את השיר בליווי נגינה בדרבוקה.

נרותי הזעירים

מילים: מוריס רוזנפלד

נוסח עברי: ראובן אבינועם (גרוסמן)

לחן: הרמן צבי ארליך

וגדלה היתה לך-	נרותי הזעירים,
ותכון הממלכה,	מה רבו הספורים,
ותשא הראש!	לי ילאט האור;
קום, ביתה שנית קומם,	על דמים וכשלונות,
וחדש מבצר שומם,	על תרועות של נצחונות,
קום, עליה וכבש!	על קרבות של דרור.
נרותי הזעירים,	עת אראה אורכם הקט,
כן ספרו לי ספורים	יעטני צל בלאט-
על עבר של עם.	קול אלי יקרא:
ואשמע כל נר ונר	ישראל, שבעת קרב,
לי קורא: קום, התעורר!	אפס גם ידעת רב-
עם חיה וקם!	עז ותפארה.

פירושי מילים וביטויים:

תפארה = תפארת, פאר, הדר, הוד	זעיר, קט = קטן מאוד
גדלה = תהילה, כבוד, יוקרה	ילאט = ילחש
ותכון = נוסדה, נבנתה, התבססה	תרועות = צהלות, נגינה בכלי נשיפה
קומם = בנה מחדש, שקים	דרור = חופש משעבוד, חירות, שחרור
מבצר = מצודה, מבנה מוקף חומה	יעטני = יעטוף, יכסה אותי
שומם = ריק, עזוב, נטוש, לא מיושב	בלאט = בשקט, בחשאי, חרש
	עז = כוח, חוזק, עוצמה, אומץ, גבורה

Andante ♩ = 100

1 Bm B7 Em F#7 Bm

רִים-פּוֹי - שִׁי - הָ - בּוֹי - רַמָּה רִים-עֵי - זָ - הָ - תִּי - רוֹ - גָּ

5 Bm Em A7 D F#7

אֹר - הָ - אֵט - יָלִי אֹר - הָ - אֵט - יָלִי

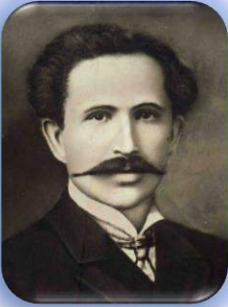
9 Bm A7 D G F#m Bm

נוֹת-חוֹ - נָץ שֶׁל עוֹת - תִּרְוֹ עַל נוֹת-לוֹ - כֶּשֶׁ - וְ מִים - דָּ עַל

13 Em6 F#7 Bm

דְּרוֹר שֶׁל בּוֹת - קָר עַל דְּרוֹר שֶׁל בּוֹת - קָר עַל

מֹרְדֵּכַי רוֹזֶנְפֶּלְד (1862-1923) מורה, סופר ומשורר יידי, יליד פולין. רוזנפלד נולד למשפחת דייגים ולמד בחדר ובישיבה. בשנת 1888 פרסם את שירו הראשון "די גלאַקע" (=הפעמון). הוא היה סוציאליסט מובהק ותמך בשוויון ובחתיירה לצמצום הפערים החברתיים, דבר שבא לידי ביטוי גם בשיריו. הוא נחשב ל"משורר הכתר של תנועת העבודה", ושירים שכתב ככבו באספות ובקונצרטים של משכנות העובדים. שיריו של רוזנפלד מאופיינים בטקסטים פסימיים רוויי דאגה וייאוש, אשר נבעו מתוך קשיי החיים של היהודים באירופה באותה תקופה, ורבים מהם תורגמו לשפות שונות. שני שירים קיבלו נוסח עברי וזכו לפרסום נרחב. שירו "גלות מאַרש" (=מארש הגלות) העוסק בחייהם הקשים של היהודים בגלות עובד לעברית דווקא במשמעות הפוכה – לשיר "ניצנים" (פה בארץ חמדת אבות), שעוסק בהתגשמות החלום הגדול של העם היהודי – השיבה לא"י. שירו המפורסם השני הוא "נרותי הזעירים".

יְהוֹנָתָן אֲבִינֵעַם (גרוסמן) (1905-1974) מורה, מפקח, סופר, משורר, מתרגם ועורך. גרוסמן נולד בארה"ב למשפחת מהגרים שעזבה את רוסיה בעקבות פרעות קישינב. בהיותו בן 10 החל לכתוב שירים וסיפורים שהתפרסמו בעיתוני ילדים עבריים. מאז המשיך וכתב שירים וסיפורים רבים, מסות וביקורות, וכן עסק בתרגום ספרים לעברית. בבגרותו למד ספרות ועסק בהוראה, ובשנת 1929 עלה לארץ בעקבות ההצעה ללמד אנגלית וספרות אנגלית בגימנסיה העברית "הרצליה", שם חנך במשך 20 שנה. מאז הולדת בנו הבכור נעם, נהג גרוסמן להשתמש בשם העט "ראובן אבי-נעם", ולאחר שבנו נפל במלחמת העצמאות במסגרת שירותו כמפקד פלוגה "בהגנה", קבע זאת כשם משפחתו. לאחר האובדן היה אבינעם לעורך המפעלים הספרותיים במחלקה להנצחת הנופלים במשרד הביטחון. הוא כיהן במספר תפקידים ציבוריים, המשיך לכתוב ולתרגם יצירות רבות וזכה לפרסים רבים בעד עבודתו.

הַרְמֵן (צִבִּי) אֶרְלִיךְ פסנתרן, מלחין ופרופסור למוזיקולוגיה, יליד העיר לבוב (לְמֶבֶּרֶג) בגליציה שבפולין. ארליך שימש כתב לענייני מוזיקה של הירחון היהודי-פולני "מוריה" ולימד מוזיקה ונגינה בפסנתר במוסדות להשכלה גבוהה באזור. בהמשך השתלם בווינה והיה לפרופסור. ארליך הלחין שירים רבים העוסקים בציון, מושא חלומם של הגולים היהודים, וכן עיבד ופרסם עשרות שירים ציוניים של כותבים אחרים – שירים שנכתבו ביידיש, בעברית, בפולנית ובגרמנית. את שני שיריו המפורסמים, "גלות מאַרש" (לימים – "ניצנים") ו"נרותי הזעירים", הלחין בשנת 1908 לכבוד ביקורו של מוריס רוזנפלד באירופה.

על השיר

קורותיו של השיר מתחילים במקורו היידי "איר קליינע ליכטעלעך" (הנרות הזעירים). בשנת 1897 רוזנפלד פרסם את השיר בספרו לראשונה בעברית, תחת הכותרת "הנרות הללו". מאז עבר השיר מספר גלגולים, תורגם לעברית בכמה נוסחים שונים וזכה ללחנים רבים. הנוסח העברי של אבינועם אשר הולחן ע"י ארליך בשנת 1908 הוא המפורסם מבין כולם.

השיר מבטא את כיסופיו של העם היהודי למולדתו ומעלה את סיפורי הגבורה והנס בידי הנרות. הטקסט המקורי מסתיים באווירה שלילית, בנימה של ייאוש וספקות לגבי העתיד לבוא, סיום ששונה בנוסח העברי, המדגיש את הניצחון והקוממיות. הטקסט והלחן משקפים את המסורת היהודית-מוזיקלית של מזרח אירופה; מה שתרגם לביסוס השיר כאחד מנכסי צאן-ברזל של חנוכה.

בצל הסיפור הלאומי בשיר עומד סיפורם האישי של יוצריו. רוזנפלד וארליך היו שניהם עיוורים בזמן הכתיבה וההלחנה. הם היטיבו לתאר את אור הנרות הדולקים, על אף שלא יכלו לראותו.

📄 "נרותי הזעירים – קורותיו של שיר חנוכה ומלחינו" – מאמרו של אליהו הכהן על גלגולי השיר

על הלחן

משקל – זוגי, $\frac{4}{4}$ סולם – סי מינור מפעם – מתון ושל מנעד – דצימה קטנה

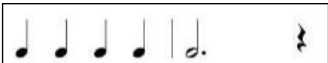
היחידה המוזיקלית נחלקת לארבעה פסוקים (שמונה פסוקיות): A (1,2) – B (3,4) – C (5,6) – D (7,8) פסוקים A, C בנויים כל אחד משתי פסוקיות דומות (מעין סקוונצות) המאופיינות בקו מלודי גלי.

תבנית המקצב החוזרת:

פסוקים B, D בנויים כל אחד משתי פסוקיות המנוגדות בכיווניות הקו המלודי לקראת הסיום.

תבנית המקצב החוזרת:

בביצועים רבים ניתן לחוש בדינמיקה מתעצמת ונחלשת, המדמה את הבהוב השלהבות של הנרות.

ביצועים להאזנה

רוחמה רו, רותי נבון, נועה שמר, חבורת רננים, ביצועים נוספים באתר זמרשת
ביצועי השיר במקורו היידי: לואיס דנטו, טובה בן צבי

זמן והקשר

לחודש כסלו וחנוכה

קהל היעד

כיתות ד-ו, ז-ט

אל תוכן העניינים

משימות טקסט

1. האזינו לביצוע השיר וסמנו בקו מילים קשות.

מצאו בשיר מילים נרדפות למילים הבאות והשלימו בקווים הריקים:

קטנטנים	זמן	גבורה	הרימה
לחש	זעיר	הדר	שקם
צהלות	זעטפני	תהלה	מצודה
חרות	חרישית	הוקמה	עזוב

2. תלמיד יקרא את מילות השיר בהטעמה לקול זמזום של חבריו או נגינת רקע בחלילית.

3. הטקסט בשיר נחלק בתוכנו בין הדובר המדליק את הנרות – לנרות שבאורם "מספרים" לו על אירועי הקרבות והגבורה ההיסטוריים.

א. סמנו נקודות בשני צבעים לצד השורות המתאימות בטקסט:

נקודה ירוקה – למשפטים של הדובר, נקודה אדומה – למשפטים של הנרות

ב. תארו את מערכת היחסים בין הנרות לדובר, עפ"י המשפטים שסימנתם.

אילו מסרים מבקשים הנרות להעביר לדובר? אילו תחושות הם מציפים בו?

4. בבית הרביעי הנרות קוראים לדובר "קום, התעורר!" ומכריזים "עם חיה וקם!".
על איזו תקומה הם מספרים?

5. מה מייחד את ניצחון היהודים על היוונים? מהם המאפיינים המגדירים את המאורע כנס?

6. מה טעם מצוות הדלקת הנרות בחג החנוכה? מה מסמלים הנרות עבור המאמין?

7. אילו נרות נוספים אתם מכירים? מנו חמישה סוגים.
נשוחח על משמעותם או תפקידם של הנרות השונים בשימוש האדם.

8. נשיר את השיר בשתי קבוצות, בהתאם לחלוקה הטקסטואלית.
חשבו כמה ילדים כדאי לשבץ בכל קבוצה, והתאימו את אופי וסגנון השירה לתפקיד ולתוכן.

9. "האורות הרכבים" – נאזין לשיר בתרגום שכתב קדיש יהודה סילמן. נצטרף בשירה.
נוסח זה של השיר היה הנפוץ ביותר בארץ עד שנות ה-30 של המאה ה-20.

אל תוכן העניינים

משימות מוזיקה

1. האזינו ל-8 הפסוקיות המוזיקליות שלהלן והצביעו עפ"י הספרה המתאימה.

2. השלימו:

- המקצב של נר מס. 1 זהה למקצב של נרות ____, ____, ____.
- המקצב של נר מס. 3 זהה למקצב של נרות ____, ____, ____.
- היחידה המוזיקלית בשיר מורכבת מ ____ פסוקיות, וכל בית בטקסט נחלק ל ____ שורות.

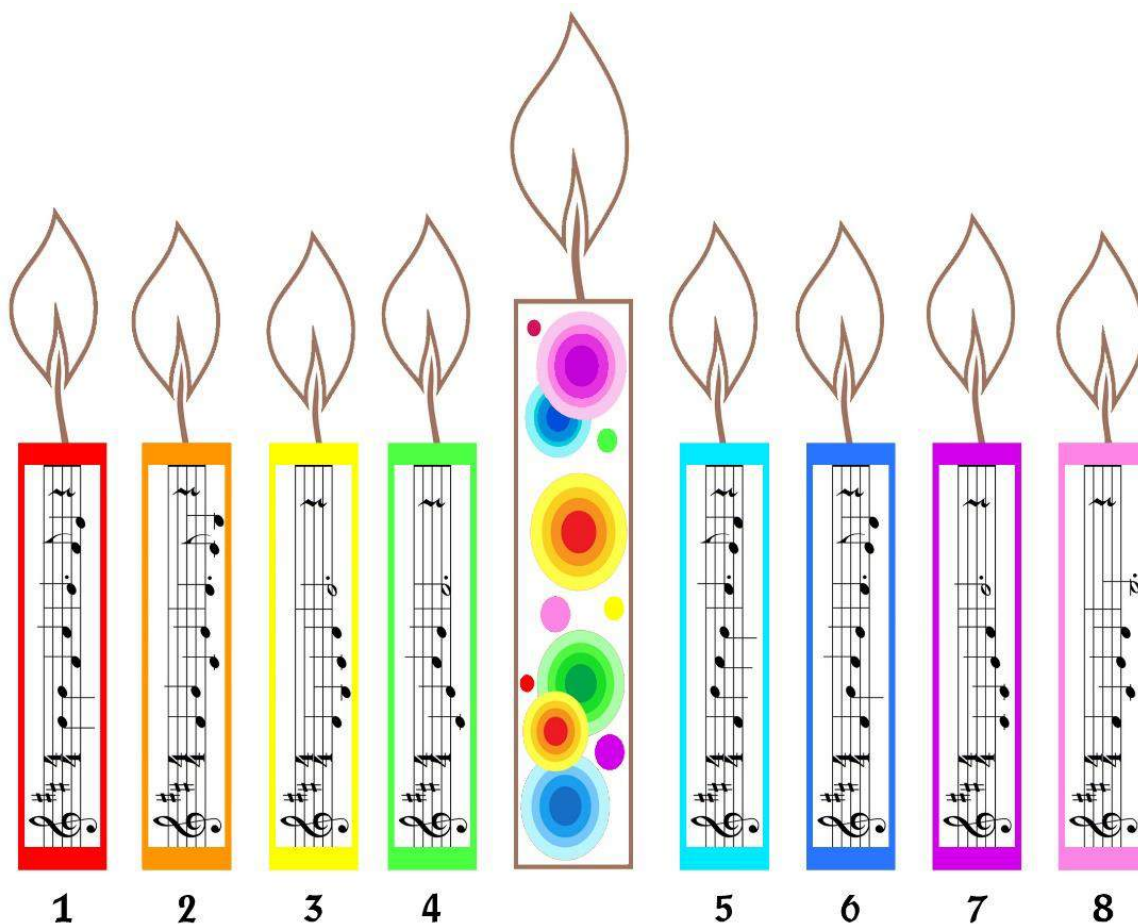
כיצד, אם כך, נוצרת החפיפה בין המוזיקה לטקסט?

3. צבעו את להבות הנרות לפי סדר השמעת הפסוקיות.

מה הקשר בין מספר הפסוקיות המוזיקליות בשיר למאפיינים של חג החנוכה?

4. נתחלק ל-8 קבוצות הנרות ונשיר את השיר באופן מצטבר, כשכל קבוצה מצטרפת לקודמותיה.

מה הקשר בין אופן השירה הכיתתי למנהג הדלקת הנרות בחנוכה?

בחזרה למקורות

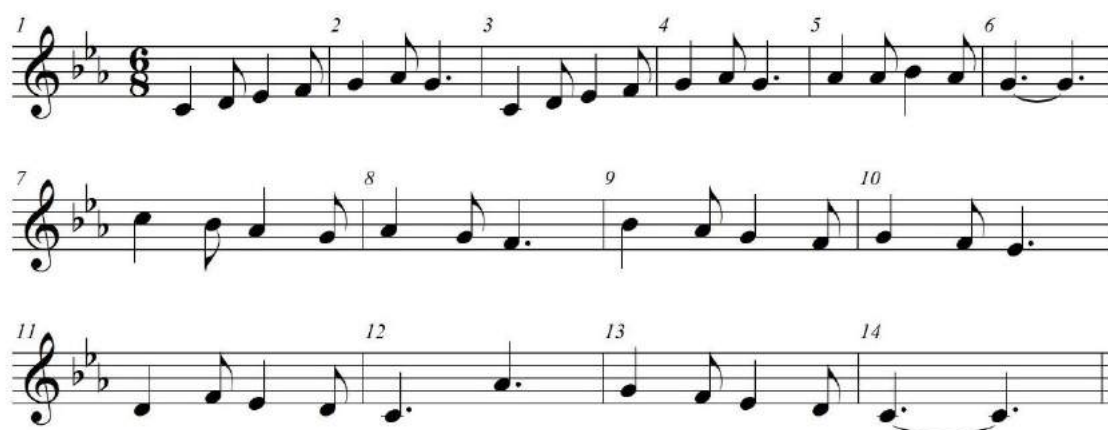
השיר היידי **בביצוע לואיס דנטו**, **בביצוע טובה בן צבי**

נערוך הקבלה בין גרסת המקור ביידיש לגרסה העברית. היעזרו בנקודות הבאות:

- * משקל * כיווניות * מבנה * מקצבים בולטים * סיומי הפסוקיות
- * מספר הבתים * מספר הפסוקים * תוכן הטקסט
- * יחסי הדובר והנרות * נימת הסיום של השיר

המקור ביידיש	תרגום לעברית (ע"י שלמה צוקר)
א, איר קליינע ליכטעלעך, איר קליינע ליכטעלעך, איר דערציילט געשיכטעלעך, מעשהלעך און א צאל. איר דערציילט פון פלוטיקייט פריהשאפט און מוטיקייט, ווינדער פון אמאל.	הנרות הזעירים הוי, אַתם, נרות זעירים, לכם יש הרבה ספורים, אגדות לאין מספר: על גבורות, איד לַפְּנִים עמי לחם קרבות-דמים, נפלאות מכבד.
ווען איד זע איינז שמינקלענדיק, קומט א חלם פֿינקלענדיק, רעדט אן אלטער טרוים: "ייד, דו האסט געקריגט א מאל, ייד, דו האסט געזיגט א מאל, גאט, דאס גלוייבט זיך קוים."	עת אַרְאָה אַשְׁכֶּם בּוֹעֵר, בָּא חֲלוֹם וּמִזְדַּהֵר, חֲזִיוֹן קְדוּמִים יִלְאַט: "יהודי, גִּבְרִית אַז, יהודי, נַחֲזוֹנוֹת קֶצֶרֶת אַז, לא יֵאֱמָן כְּמַעַט."
א, איר קליינע ליכטעלעך, איינערע געשיכטעלעך, וועקן אויף מיין פיין; טיפ אין הארץ באוועגט עס זיך, און מיט טרערן פֿרעגט עס זיך: "וואס וועט איצטער זיין?..."	הוי, אַתם, נרות זעירים, עם פֿל אותם הספורים; יסורי קמים; בְּמַעֲמָקֵי הוֹמָה הַלֵּב, שׂוֹאֵל בְּדַמָּע וּבִכָּאֵב: "מה יִלְדוּ יָמִים?..."

לחן השיר היידי

נערי בים ביתו

מילים: מירה מאיר

לחן: משה וילנסקי

נערי ירד לים,

בשמה ירד.

הבטיח להביא משם

אלמגים בצבע דם,

אך לבי חרד.

נערי כתב מים,

בשמה כתב:

"עוד תראי, אביא לך גם

חוט פנינים מקצף ים.",

אך לבי נקף.

נערי בים ביתו,

רק שחפים לוו אותו,

רק שחפים על פני הים

מבינים שפתו.

השחפים קולם נדם,

נערי ירד לים.

נערי אהב הים,

בשמה אהב -

"עוד תראי, לשנינו שם

בית יהיה וגו.",

רק לבי כאב.

נערי לא שב מים,

נערי לא שב.

אלמגים בצבע דם,

חוט פנינים מקצף ים,

איפה הוא עכשו?

נערי בים ביתו...

פירושי מילים וביטויים:

אלמגים = מעין "פרחים חיים"
המשתייכים לבע"ח הימיים
חרד = חש פחד, דאגה, מורא
נקף = הקיש, הכה, פצע

Moderato ♩ = 116

Em B9 Em Am

יָם - לְרֵד - רִי - עָלֵי - רֵד - חָה - שָׁמַיִם - חֶבֶד -

5 Em Cm G Am

שָׁמַיִם - מְבִיא - הָלַח - טִיבִי - גִּים - מְאֵל - בַּעַל - דָּם -

9 Em B7 Em Am7 G

רֵד - חֶבֶד - בֵּינֵנוּ - רֵד - חֶבֶד - רֵד - עָלֵי - מְבִיא -

14 Cm Bm E7 Am F#m75-

יָם - תֵּב - חָה - שָׁמַיִם - אֵי - תֵּר עוֹד - גִּם לֵךְ בִּיאָה -

19 B7 C Am6 B7 Em

יָם - פְּנֵי חוּט - יָם - צָרָה - קָרָה - בֵּינֵנוּ - קָרָה - קָרָה -

25 G Am7 D7 G

יָם - עָלֵי - יָם - תוֹבִי - פִּים - שָׁחַר - תוֹבִי - וְלֹא -

29 C F#m75- B7 Em

יָם - פְּנֵי עַל - פִּים - שָׁחַר - יָם - בֵּינֵנוּ - תוֹבִי - שָׁחַר -

33 E7 Am D7 G

יָם - פִּים - שָׁחַר - דָּם - לֵךְ - קוֹ - רֵד - עָלֵי - יָם - לְרֵד -

37 Am6 B7 Em

יָם - עָלֵי - רֵד - יָם - לְרֵד -

מִירָה מַאִיר (1932-2016) סופרת, משוררת, עורכת ומתרגמת, ילידת פולין. בשנת 1939 עלתה המשפחה לארץ והתגוררה בת"א. מאיר היתה חברה פעילה בתנועת "השומר הצעיר", ולאחר שחרורה מצה"ל הצטרפה עם חבריה מהגרעין לקיבוץ נחשון, בו השתקעה ובנתה את ביתה. מאיר חיברה סיפורים רבים והתמחתה בכתיבה לילדים. היא שימשה כעורכת במדור ספרי הילדים והנוער בספריית פועלים, וספרי הילדים שכתבה זכו לפרסום רב. היא כתבה גם כמה שירי ילדים, ביניהם שיר הפתיחה לתוכנית "רגע עם דודלי".

בין שיריה: אין לי יותר מה לומר, אנחנו לא מכאן, גשם ראשון, נערי בים ביתו, רגע עם דודלי ועוד.

מִנְשֶׁה וּלְאִנְסְקִי (1910-1997) מוזיקאי, מלחין, מעבד ומנצח מגדולי היוצרים בזמר העברי. חתן פרס ישראל לזמר עברי לשנת 1983 ופרס אקו"ם על מפעל חיים לשנת 1986. וילנסקי הלחין מעל 1,000 שירים למיטב הזמרים בארץ, ללהקות צבאיות, לתיאטרון ולקולנוע. הוא בחר טקסטים של גדולי המשוררים ורבים משיריו הפכו נכסי צאן ברזל של הזמר העברי. [להרחבה – ראו עמ' 14.](#)

על השיר

השיר מזוהה עם הסיפור של **אח"י דקר** – צוללת בשירות חיל הים הישראלי שטבעה בדרכה מבריטניה לישראל בינואר 1968. הצוללת נעלמה במימי הים התיכון וכל 69 אנשי צוותה נספו והוכרזו כחללים אשר מקום קבורתם לא ידוע. חיפושים נרחבים נמשכו לאורך שנים, ובשנת 1999 נמצאו השרידים. בשל החשש להתפרקותה, הצוללת נותרה במעמקים ונמשו ממנה מספר פריטים כמו גשר הפיקוד, חליפת מדים, חפצים שונים וכמה שברים.

לפי דברי המשוררת, השיר לא נכתב בעקבות אירוע מסוים, אלא כשיר זיכרון המבטא את הרגשות המתעוררים בלב אחרי שכול. שיר שמביע את הכאב העצום של אנשים שחוו אבדן של אדם קרוב, שאיבדו את עקבות יקיריהם, אשר נעלמו באינסוף גלי הים ומצאו את מותם.

הביטויים המנוגדים בשיר מדגישים את שיברון הלב של הדוברת:

נֶעְרִי לֵרֵד לָיִם, בְּשִׁמְחָה יֵרֵד. – נֶעְרִי לֹא שָׁב מָיִם, נֶעְרִי לֹא שָׁב.

בְּשִׁמְחָה פָּתַב, בְּשִׁמְחָה אָהַב. – אֶךְ לְבִי חָרַד, נֶקֶף, פָּאָב.

גשר הפיקוד של הצוללת, מוזיאון חיל הים בחיפה

הצוללת מפליגה מנמל פורטסמות', 9.1.1968

על הלחן

משקל – משולש, $\frac{3}{4}$ – סולם – מי מינור – מפעם – מתון – מנעד – דצימה קטנה

הטקסט מולחן בצורת שני בתים - ופזמון חוזר.
הבית השני מבוסס בתחילתו על המקצבים מהבית הראשון, וממנו יוצאת המנגינה ומתפתחת מעלה.
המלחין בחר להבליט מילות מפתח מתוך הטקסט באמצעים מוזיקליים – לעיתים בחזרה על מילים ולעיתים בשינויי מקצב היוצרים דגש פנימי.
הניגודים המופיעים בטקסט מוצאים ביטוי גם בלחן – הבחירה במשקל המשולש שתואמת לאווירת הים והגלים הזורמים ויוצרת ניגודיות ומתח למול לבה הסוער של הדוברת בשיר.

 [אתר הספרייה הלאומית](#) – המציג את הארכיון של המלחין הכולל קבצי שמע, תווים, כתבי יד, תמונות, מכתבים, ראיונות, מאמרים ועוד.

ביצועים להאזנה

[ציפי זרנקין](#)

[דורית ראובני](#)

[חבורת הזמר של קיבוץ עין דור](#)

זמן והקשר

לימי זיכרון

קהל היעד

כיתות ד-ו

משימות טקסט

1. חפשו בשיר וכתבו:

- א. מילים הקשורות לים – _____
ב. מילים המתארות רגש – _____

2. מי זה המכונה "נַעֲרִי" בשיר? ומיהי הדוברת?

3. מהן הבטחות הנער בשיר?

4. אילו מטאפורות (=דימויים) יש בשיר?

5. למה מתכוונת המשוררת בשורה "רַק שְׁחָפִים עַל פְּנֵי הַיָּם מְבִינִים שְׁפָתוֹ"?

6. מדוע, לדעתכם, מכנה המשוררת את צבע האלמוגים "צָבֵעַ דָּם", ולא צבע אדום?

7. מדוע, לדעתכם, יחסו של האדם לים כה מורכב?

מה יש בו שמרגיע ומשמח אותנו? מה יש בו שמעציב או מפחיד אותנו?

משימות מוזיקה

1. האזינו לנגינת המורה ועקבו אחר התווים, עד לעצירת הנגינה במפתיע.

נסו לזהות את התיבה או התו בהם הופסקה המנגינה.

2. האזינו לנגינה, עקבו אחר התווים והדגישו את הצלילים הארוכים.

כמה משפטים מוזיקליים יש בבית? _____ וכמה בפזמון? _____

3. הצטרפו לשירת המורה בהדרגה לפי התפקידים הבאים:

- הפזמונים בלבד
- הפזמונים והמשפטים של הבטחות הנער {תיבות 5-8, 17-20}
- השיר במלואו

אור וירושלים

מילים ולחן: יוסף שריג

השקט שוב צונח כאן משמי-הערב

כדאית דיה מעל התהומות ;

ושמש אדמה נושקת להט חרב

את הפסגות, המגדלים והחומות.

ראיתי עיר עוטפת אור

והיא עולה בשלל צבעי-הקשת

והיא נוגנת בי כנבל העשור

ראיתי עיר עוטפת אור.

הנה זוחל הצל מפין גבעות הארן,

קרב בסתר כאוהב אל השכונות.

ומול פניו קריצות, רבוא עיני-האור הן,

לפתע נפקחו אליו כנפעמות.

ראיתי עיר עוטפת אור...

בדומית אשמרת אחרונה נושמת,

ובקטיפת-שחקים רסיס אחרון מחויר ;

אך שחר כבר כפת-זהב שלה אודמת

למגעו החם, הרך של אור צעיר.

ראיתי עיר עוטפת אור...

פירושי מילים וביטויים:

אשמרת אחרונה = השליש האחרון של הלילה, לפני עלות השחר
שחקים = שמים
מחויר = מלבין, הופך בהיר
שחר = אור ראשון, זמן זריחת השמש
אודמת = נעשית אדומה

דיאה = ריחוף באוויר, מעוף
דיה = עוף דורס ממשפחת הבזים
להט חרב = ברק של חרב
נבל העשור = נבל בעל עשרה מיתרים
רבוא = עשרת-אלפים, רבבה
נפעמות = מתרגשות, מתלהבות
בדומיה = בשקט מוחלט, בדממה

Andante ♩ = 90

Dm Gm Dm Dm7
 א - ד - פ - רב - ע - ה - מי - מש - פאן ח - ג - צו - שוב קט - ש - ה
 3 Gm C7 F D7 Gm A
 חט - ל - קת - ש - נו - פה - ד - א - מש - ש - ון מות - הו - ת - ה - על - מ - נה - ד - נ
 6 Bb Gm Dm Gm A7 Dm C7
 תי - אי - ר מות - חו - ה - ון לים - ד - מן - ה - גות - פס - ה - את רב - ה
 9 F E7 A A7 Bb C7 3
 ה - עי - צב - לל - בש - לה - עו - היא - ון אור - פת - ט - עו - עיר
 12 F D7 Gm A7 Bb Gm
 תי - אי - ר שור - ע - ה - בל - ג - כ - בי - נת - ג - נו - היא - ון ש - ש - ק
 15 F#dim E7 A4-3 F E7
 פת - ט - עו - עיר תי - אי - ר אור - פת - ט - עו - עיר
 18 A A7 Bb C7 3 F D7
 - נו - היא - ון ש - ש - ק - עי - צב - לל - בש - לה - עו - היא - ון אור
 21 Gm A7 Bb Gm F#dim A7 Dm(4-3) Fine
 זו - נה - ה אור - פת - ט - עו - עיר תי - אי - ר שור - ע - ה - בל - ג - כ - בי - נת - ג

D.C.x3 al Fine
Fine!

יוסף שָׂרִיג (1944-1973) משורר ומלחין, בן למקימי קיבוץ בית השיטה. ניגן על פסנתר וכתב פזמונים ומנגינות. לאחר שחרורו משירות כקצין שריון בצה"ל, למד מוזיקה במכון "אורנים" וכן התחנך אצל המלחין נועם שריף. לצד עבודתו החקלאית, שימש כמורה למוזיקה בקיבוץ בית השיטה ובסביבתו, ניצח על מקהלת ותזמורת המשק והשתתף במקהלת הקיבוץ המאוחד. במלחמת יום כיפור לחם ברמת הגולן כמפקד פלוגת טנקים, ונפל בקרב ב- 10.10.73, בן 29 בלבד. לאחר מותו הועלה לדרגת רס"ן והוענק לו עיטור המופת. שריג הותיר שני בנים, ביניהם אסף, חבר להקת "איפה הילד", שהלחין לזכרו את השיר "כנפיים, אינך שומע". שיריו קובצו בספרים ותקליטים, בהם גם שירו הידוע ביותר "אור וירושלים".

על השיר

את השיר כתב יוסף שריג כשנה וחצי לפני מותו, בהשראת חוויה אישית מרגשת שעבר. השיר הוזמן ע"י המלחין דב כרמל עבור להקת הגבעטרון, ובוצע לראשונה ביום ירושלים, 1972.

צחקי שריג, אחיו של יוסף, כתב על סיפור הולדתו של השיר בינואר 2003:

"כשליוונו את סבתא שלנו, עם נחום אבינו, מביתה האחרון בבית השיטה שבעמק אל מקומה הראשון והאחרון בירושלים, ליווה אותנו גשם זלעפות. היה יום שבת, ינואר 1963, וחמישתנו, בְּנֵי נחום ותקווה, יוסף הלא נשכח האמצעי שבנו, ישבנו סביב לארונה של סבתא ב"ארגז" המשאית, מחפשים כל הדרך מפלט מן המבוכה במקום המשונה הזה שנקלענו כל הדרך לירושלים עם ארונה של סבתנו. גם אמא שלנו ישבה איתנו מאחור, כי רק לאבא היה מקום בקבינה ליד הנהג. לימים סיפרה אמא שלפתע פתאום, סמוך לתחילתה של העלייה בשער הגיא, יצאה לה שמש רכה, כמו מחויכת, ועשתה מן הדרך הגשומה והקודרת משהו שכבר אפשר אולי לצלוח אותו. עוד סיפרה אמא, שנים הרבה אחר כך, שנגלו היכלות של טורקיז בשמים, וקרניים זרחו באור נפלא כל אותה הדרך לירושלים, נוחתות להן בין המוני עצי האורן, כמו ריבואות יהלומים. לימים סיפרה אמא שפגשה שם, ברגע הלא נשכח של שמש הניחומים במעלה ירושלים, את עיניו של יוסף בנה, אחי. עיניו רגשו בעונג אין קץ, היא סיפרה לנו שנים אחר כך, כשכבר לא היה לה הבן הזה.

בינואר אחר, של שנת 1972, תשע שנים למן הסערה ההיא, בא אליה יוסף בבוקר מוקדם, הראה לה דף מרוט ממחברת ואמר: 'ראי, אמא. דובי כרמל ביקש שאכתוב שיר על ירושלים, לא יודע מדוע דווקא אני. הוא רוצה שה'גבעטרון' ישיר אותו ביום ירושלים הקרוב בתיאטרון ירושלים.' 'נראה לך שיש בדבר הזה משהו?', שאל יוסף, שותק. אמא סיפרה שקראה את השיר, כתוב ללא תיקון אחד, משקל וחרוזה ללא רבב, שלם. 'זה דבר מקסים, בן', ענתה לו אמא, 'זו ירושלים שבאים אליה מבחוץ, משער הגיא, זה שיר על אור ועל ירושלים. בסדר הזה'. עיני בנה שהביטו בה בינואר של 1972 היו עיניו מינואר – תשע שנים קודם, כשעלינו לירושלים עם ארונה של סבתא, בת דור רביעי בירושלים, שחוזרת לביתה. 'ומנגינה לאור הזה?', שאלה אותו אמו, ויוסף הוציא מכיסו עוד קרע דף ממחברת ועליו מנוקדים תוויו של 'אור וירושלים'. בלילה האחד של ינואר 1972 הוא גם הלחין את השיר שזה עתה כתב. השיר מן הבוקר ההוא הושר ב'יום ירושלים' של 1972, וכל הימים שאחריו, לפני שנפל יוסף במלחמת יום הכיפורים, באוקטובר 1973, ואחרי נפילתו. השיר גם תורגם ומבוצע בכעשר שפות."

ניתוח ספרותי

יוסף שריג בשירו מנהל דיאלוג עם סיפורו האישי-משפחתי ועם אהבתו הגדולה לשחקים ולתעופה, ומשלב זאת עם מטאפורות רבות וביטויים מן המקורות. הוא מתאר את נוף העיר הקדושה הנגלית אליו ברגע שקיעת השמש באופן ציורי, מתובל בצבעים ורגשות. זוהי חוויה רב-חושית המחברת בין החיצוני – לפנימי, בין ירושלים של מטה – ומעלה. **ניגודים משלימים.**

בבית הראשון מתואר רגע השקיעה כרגע של שקט הצונח וממלא את החלל. השמש כמו נושקת לפסגות העיר, אך הנשיקה מלווה בלהט חרב. הנוף שָׁלוֹ, אך הלב כואב. **ניגודים שיוצרים מתח.** הלילה יורד וחשיכה משתלטת על העיר, ולפתע, באותו רגע של עצב והתכנסות, מפציע אור העוטף את העיר בחום וצובע את הרקיע בשלל צבעי הקשת. מתוך התהומות, חווים שריג ומשפחתו חוויה מרוממת נפש. המחזה השמיימי ממלא אותו בניגון פנימי, ובמקום שקט נשמעים צלילי מיתרים. הקשת – מסמלת את החוויה החזותית החיצונית, והנבל – מסמל את החוויה השמיעתית הפנימית. עיר מיוחדת היא ירושלים, ועוצמתה הפנימית משרה על המשפחה האֶבְלָה קסם, ואולי אף נחמה. **בבית השני** הלילה בשיאו. הניגודיות באה שוב לידי ביטוי, כשהצל קָרַב אל שכונת העיר כאוהב. אל מול הצל המחשיך פוקחת ירושלים את עיניה ומפיצה את קדושתה **באלפי אורות!** דווקא ברגע האפל ביותר, כשהעיר כולה שרויה בעלטה ובני המשפחה מחפשים מקור לתקווה, מוסיפה ירושלים ומאירה **באור פנימי.**

בבית השלישי האשמורת האחרונה של הלילה מתקרבת לקיצה, וקרני השחר הראשונות מבשרות את לידתו של יום חדש. **האור** תופס את מקומו של **החושך**, ברגע בו כל **החושים מתעוררים** מחדש.

מן המקורות

שריג מוסיף על הרעיונות הספרותיים-אסתטיים בשיר, ומעשיר את הטקסט במילים **מתהילים צ"ב:**
(ג) **לְהַגִּיד בַּבֶּקֶר זִסְדְּךָ וְאַמּוֹנָתְךָ בְּלִילוֹת: (ד) עָלִי עֲשׂוֹר וְעָלִי נָבֵל עָלִי הַגִּיּוֹן בְּכֹזֹר:**
(לפי רש"י, מלבי"ם, מצודת דוד ופרשנים נוספים, עלי עשור = נבל או כינור בעלי עשרה מיתרים.)

מזמור צ"ב הנאמר כ"**שיר של יום**" בשבתות עוסק באמונה ובעולם הבא. הוא מדגיש את השגחתו והנהגתו של ה' בעולם, ואת הצורך של האדם באמונה חזקה – להאמין שחסדו של ה' מתקיים תמיד, גם אם הוא נסתר מהעין וגם כשלא הכל נראה מובן. הרבה ניגודים קיימים בטבע – מים ואש, שקיעה וזריחה, פריחה ונבילה, חיים ומוות, ומזמור זה מדגיש שכולם נרקמו בחכמה רבה ועל כולם ראוי להודות.

אחרי ששת ימי החול העמוסים, מתפנה היהודי המאמין להכריז: "**טוב להודות לה'!**", ועושה זאת בבוקר ובלילה (פסוק ג') – בזמנים טובים ומלאי אור וגם ברגעים הקשים והחשוכים. ההודיה מוצאת ביטוי לא רק בהגיון השכלי (וגם הגיון מלשון הגייה – אמירת מילות תודה), אלא גם ברגש ובחוויה – באמצעות המוזיקה של הנבל והכינור (פסוק ד'), שמבטאת את ניגון קולו של האדם המתפלל. לפי המלבי"ם, הניגון שמנגן האדם בעולם של מטה משפיע בעולמות הגבוהים, המשפיעים בחזרה כלפי מטה, ובכך זוהי נגינה היוצרת שלמות!

[אסף ושרה שריג, בנו ואשתו של יוסף, כותבים ומספרים – מתוך כתבה באתר nrg, 2012.](#)

על הלחן

משקל – זוגי, $\frac{4}{4}$ סולם – רה מינור מפעם – מתון מנעד – אונדצימה

הטקסט מולחן בצורת בית-פזמון.
המחבר משתמש בשלל אמצעים מוזיקליים בכדי לתאר את הטקסט בצלילים.
המנגינה פותחת בפרוזה סקונדית צפופים, ההולכים ומתרחבים בהדרגה, ליצירת חוויית המסתורין המאפיינת את שעת הדמדומים. המנעד המתרחב מתקשר גם לחיבור שבין ירושלים של מטה ומעלה. המצלול המינורי יוצר אווירה רומנטית שיש בה גם שלוה וגם עצב, והמעברים למינור ההרמוני מוסיפים ברק התורם לתחושת האור והקסם.
הקו המלודי משרת גם הוא את השיר, והוא ממריא וצונח בהתאם לביטויים בטקסט.
רגע השיא בטקסט, כשהמחבר מביט מעלה וחווה באור העוטף את העיר, הוא גם רגע השיא בלחן.

ביצועים להאזנה

הפרברים , יהורם גאון ומקהלה , הגבעטרון , רוחמה רז
מאיה בלזיצמן ומתן אפרת , מקהלת השחר היפנית – נוצרים יידיש ישראל

זמן והקשר

ליום ירושלים

קהל היעד

כיתות ד-ו

הצעות לפעילויות

1. יצירה אישית

התלמידים משלימים את המשפטים הבאים בדרך יצירתית משלהם.
מביעים אסוציאציות, חוויות או זיכרונות – במשפט, שיר, סיפור, ציור, צבעים וכד'.
- יום בשבילי זה..... - לילה בשבילי זה..... - ירושלים מסמלת עבורי.....

2. משימות האזנה – הכרות עם השיר

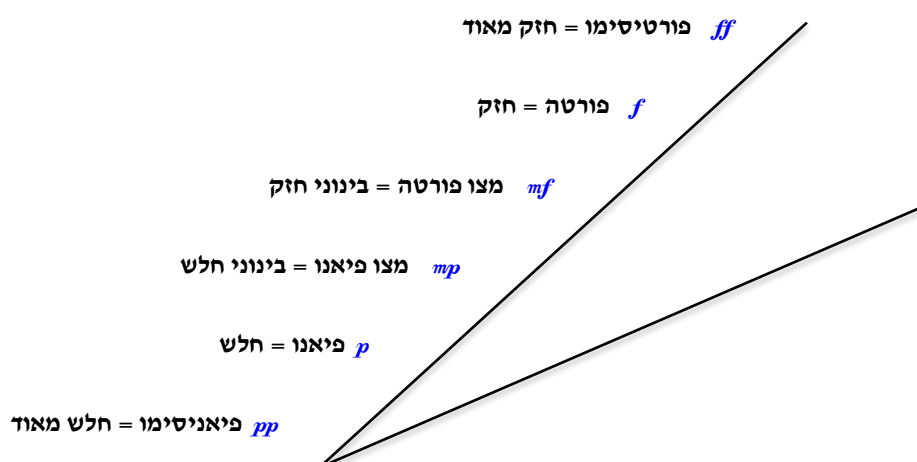
א. התלמידים מאזינים למספר **ביצועים** בליווי הטקסט וממלאים אחר המשימות.
העבודה הכיתתית מגלה לתלמידים את האמצעים האמנותיים בהם השתמש המחבר בכדי לתאר את מראה העיר הנגלית אליו באופן ציורי – כחוויה רגשית, רב-חושית.
* ניתן להיעזר בתרמילון פירושי המילים.

- **מסמנים בצהוב** – מילים המביעות חושים
{ראיה – ראיתי, נפקחו; שמיעה – שקט, נוגנת; מישוש – למגעו, עוטפת, נושקת}
- **מסמנים באדום** – מילים המביעות רגש
{כאובה, נושקת, נפעם}
- **מסמנים בכחול** – מילים הקשורות לתעופה
{צונח, דאיה, דיה, עולה, שחקים, מעל התהומות}
- **מסמנים בירוק** – צמדים של מילים והיפוכן
{צונח – עולה, מחויר – אודם, שחר – ערב, תהומות – פסגות}

ב. התלמידים עורכים השוואה בין הביצועים ששמעו, בודקים לגבי כל אחד כיצד הוא מוסיף לאווירת השיר, בוחרים את הביצוע המועדף עליהם ומנמקים.
פרמטרים להשוואה: מבצע/ים, תזמור, מפעם, דינמיקה, סגנון, אווירה, פרשנות וכד'.

3. שירה

התלמידים מצטרפים לשירת המורה בפזמונים, ולאחר מכן לשיר במלואו.
המורה מכוון את התלמידים להדגיש בביצוע דינמיקה המשתנה לפי האווירה והטקסט.

4. פעילות טקסט

התלמידים מאזינים לסיפור שמאחורי השיר ולדברי רקע על המחבר. המורה מוביל את התלמידים בניתוח ומתן פרשנות לטקסט.

- המילה "ירושלים" אינה מופיעה בטקסט. אם כן, אילו מילים מצביעות על הקשר לעיר? {פסגות, מגדלים, חומות, כיפת-זהב}
- מהי המילה המנחה המופיעה הכי הרבה פעמים בטקסט? {אור} באיזה אופן מבטא המחבר את מוטיב האור – והחושך בשיר? {החזרה על המילה 'אור', המעבר ההדרגתי בין הלילה – ליום}
- ממד הזמן – באיזה חלק של היממה מתרחש המתואר בשיר? {משעת הדמדומים של שקיעת השמש – ועד לעלות האור הראשון של היום הבא}
- המחבר כתב את השיר בזמן בינוני-הווה. אילו תשעה פעלים מצביעים על כך? {צונח, נושקת, עוטפת, עולה, נוגנת, זוחל, קרב, נושמת, אודמת; יוצא הדופן – ראיתי}
- הסיפור התרחש שנים לפני כתיבת השיר. מדוע בחר המחבר לכתוב בלשון הווה? {השימוש באמצעי לשוני זה הופך את המפגש של המשורר עם ירושלים לחוויה עכשווית. הפעלים הם עדות לחוויה החושית העמוקה המתרחשת כמו ברגע זה.}

5. פעילות מוזיקה

התלמידים מתבוננים בתמונת התווים ומאזינים לנגינת המורה. בעקבות ההאזנה עונים על השאלות הבאות:

- כיצד נרקמת החוויה של המסתוריות האופפת את פתיחת השיר? {סקונדות צפופות עולות ויורדות, מרווחים שנבנים בהדרגה, תוך שימוש בציר מרכזי של הצלילים: רה – לה – מי – רה.}
- מה יוצר את האווירה המלנכולית – רומנטית של הנוף בשיר? {המצלול המינורי – הבית כתוב במינור הרמוני והפזמון נע בין המינור המלודי להרמוני.}
- ממספרים את התיבות בתוך התווים ומגלים: כמה תיבות בשיר סה"כ? {24} ובאיזו תיבה מתחיל הפזמון? {9}
- כיצד הפזמון מתאר בצלילים את החוויה הרגשית של רגע ההתגלות של ירושלים? {הקו המלודי בפזמון מתחיל מצלילים נמוכים, העולים בהדרגה מעלה ומגיעים לשיא! קו המתאר העולה מסמל את ההתבוננות של המחבר לירושלים של מעלה.}
- מהו צליל השיא בשיר? {רה²} באילו תיבות הוא מופיע? {9,17} ועל איזו מילה? {עוטפת} {קרני האור גוברות ועוטפות את העיר, עד שהיא "עולה בשלל צבעי הקשת".}

6. שירה

התלמידים שרים את השיר בליווי נגינת המורה, תוך הקפדה על הבעה ודינמיקה מתאימות.

החליל

מילים: לאה גולדברג

לחן: דוד זהבי

הַחֲלִיל הוּא פָּשוּט וְעֵדִין,
וְקוֹלוֹ כְּמוֹ קוֹל שֶׁל הֶלֶב.
הַחֲלִיל.
כְּשֶׁכְּשׁוּף הַפְּלָגִים, כְּמוֹ שִׁיר יְלָדִים,
כְּמִשְׁק הָרוּחוֹת בְּפֶרֶדֶס מְלֻבֵּל.
הַחֲלִיל.

מִנְגִּינַת הַחֲלִיל לְאֵילָן, לְעֵנָה,
מִנְגִּינַת הַחֲלִיל לְמֶרְבֵּץ עֲדָרִים,
מִנְגִּינַת הַחֲלִיל לְאֶחֱי הַקֶּטָן,
מִנְגִּינַת הַחֲלִיל לְהָרִים.
הַחֲלִיל.

הַמְקַשֵּׁיב לוֹ יוֹדֵעַ יְדוֹעַ הֵיטֵב:
הוּא יַעִיר אֶת הַדְּמִי, הוּא יִרְוֶנּוּ בְּצִלִּיל,
כְּמִשְׁק הָרוּחוֹת בְּפֶרֶדֶס מְלֻבֵּל.
הַחֲלִיל.

* גרסה נוספת לבית השלישי: "הוא יעיר את הדמי, הוא ירן לו בצליל."

פירושי מילים וביטויים:

מְרַבֵּץ עֲדָרִים = מקום בו רובצים לנוח
עדרי הצאן והבקר
דְּמִי = שקט, דממה
יִרְוֶנּוּ = ישביע את צימאונו,
בהשאלה – יביאו לסיפוק עד שלא
יוכל להכיל עוד

שְׂכָשׁוּף = טבילה קלה, נענוע במים
פְּלָגִים = נחלים קטנים, יובלים
מִשְׁק הָרוּחוֹת = קול השקשוק של
הרוחות הנושבות
מְלֻבֵּל = פורח, צומח
אֵילָן = עץ נטוע

Andante Rubato

חֵן - חֵן - לֵב - ה' שֶׁל קוֹל מוֹ - קָ - לוֹ - קוֹ - וְ - דִין - עַ - וְ שוֹטֶ - פֶּ הוּא לֵיל - חֵן - חֵן -

חֵן - חֵן - שֶׁקֶם - מוֹ - קָ - דִים - לֵ - וְ שִׁיר מוֹ - קָ - גִים - פֶּלֶחַ - שוֹדֶ - שֶׁקֶם - קָ - לֵיל

לֵיל - חֵן - חֵן - לֵיל - חֵן - לֵב - לֵב - מִ דָּס - פֶּר - קָ חוֹת

- גִי - מִן - נָ - עַ - לֵ - לָ - אִי - לָ - לֵיל - חֵן - חֵן - גִי - מִן

- אֶ - לֵ - לֵיל - חֵן - חֵן - גִי - מִן - רִים - דָּ - עַ - מֶר - לֵ - לֵיל - חֵן - חֵן - גִי - מִן

חֵן - חֵן - לֵיל - חֵן - חֵן - רִים - חֵן - לֵיל - חֵן - חֵן - גִי - מִן - טוֹ - קָ - חֵן -

חֵן - חֵן - עַ - דוֹ - וְ - עַ - דָּ - יוֹ - לוֹ שִׁיב - מֶקֶם - חֵן - לֵיל

חֵן - חֵן - עַ - דוֹ - וְ - עַ - דָּ - יוֹ - לוֹ שִׁיב - מֶקֶם - חֵן - לֵיל

חֵן - חֵן - עַ - דוֹ - וְ - עַ - דָּ - יוֹ - לוֹ שִׁיב - מֶקֶם - חֵן - לֵיל

חֵן - חֵן - עַ - דוֹ - וְ - עַ - דָּ - יוֹ - לוֹ שִׁיב - מֶקֶם - חֵן - לֵיל

לאה גולדברג (1911-1970) משוררת, סופרת, מתרגמת, עורכת, עיתונאית, מבקרת וחוקרת ספרות עברית, פרופסור לספרות השוואתית באוניברסיטה העברית בירושלים, כלת פרס רופין לשנת 1949 ופרס ישראל לספרות לשנת 1970. נחשבת לאחת מגדולות המשוררות העבריות בעת החדשה. גולדברג נולדה בקניסברג שבפרוסיה (גרמניה), גדלה בקובנה שבליטא ועלתה לארץ בשנת 1935. עם הגעתה ארצה חברה אל נתן אלתרמן ואברהם שלונסקי לחוג הספרותי "יחדיו", ולצד הכתיבה עבדה גם כמורה וכעורכת ספרי ילדים. היא כתבה לעיתונים "על המשמר", "משמר לילדים", "דבר" ו"דבר לילדים", בו שימשה גם

כעורכת מספר שנים, וערכה את העיתון "אורות קטנים" לילדי התפוצות. בעיתונים אלה נהגה לפרסם מיצירותיה, וכך התגלו כמה משיריה המפורסמים ביותר. אף שמעולם לא נישאה ולא הביאה לעולם ילדים משלה, אהבה מאוד את הקהל הצעיר וטיפחה עמו קשר מיוחד ע"י חלופת מכתבים ומפגשים ספרותיים. יצירתה המגוונת כוללת שירים וספרים רבים, למבוגרים ולילדים, מחזות ותרגומים ליצירות מופת, ואף זמרירים (=גינגלים) לפרסומות ברדיו. שירים רבים שכתבה הולחנו ובוצעו על ידי טובי האמנים, והם מוסיפים להשפיע ולעורר השראה על יוצרים גם בימינו.

בין ספריה: דירה להשכיר, איה פלוטו, המפוזר מכפר אז"ר, נסים ונפלאות, כובע קסמים ועוד.

בין שיריה: פזמון ליקינתון, שיר הגשם, מה עושות האיילות, קשת בענן, ערב מול הגלעד, החליל, את תלכי בשדה, בארץ אהבתי, משירי ארץ אהבתי, בואי כלה, מזמור לילה, ימים לבנים ועוד ועוד...

דוד זהבי (גולדיס) (1910-1977) מלחין, חתן פרס "אלקוני" לזמר עברי לשנת 1961, ממייסדי קיבוץ נען. זהבי נולד ביפו למשפחה חסידית, ואביו קיווה כי יגדל להיות חזן. בילדותו למד לנגן בפסנתר, שהקסים אותו בעושר צלילי, ובהמשך למד לנגן בחליל בלימוד עצמי (ואף נהג ליצור חלילים בעצמו). בעודו נער הלחין את שירו הראשון, "אורחה במדבר", למילותיו של יעקב פיכמן. בבגרותו הצטרף לתנועת "הנוער העובד" ולקיבוץ נען, שם היה חבר כ-50 שנה. לצד עבודתו כחשמלאי בקיבוץ, החל זהבי להלחין את שיריו הראשונים, הוא הקים מקהלה וארגן אירועים מוזיקליים וערבי שירה ביישובי ההתיישבות העובדת. את פרס "אלקוני" לזמר עברי קיבל על לחניו הרבים לשירי ילדים, שירי עם ומקהלות. זהבי, שלא למד מוזיקה באופן פורמלי מסיבות כלכליות, העיד על עצמו כמי שספג והושפע ממקורות שונים של מוזיקה עוד בילדותו – "צלילי הזמירות של שבת ויום טוב מפי אבא מחד, וצלילי המזרח שבקעו מבתי הקפה הערביים שבקרבת ביתנו מאידך".

בין שיריו: הליכה לקיסריה, ניגונים, הן אפשר, יצאנו אט, אני נושא עמי, אורחה במדבר, החליל, בעדן ילדים, ירדה השבת, עוד שדי פורח, מלאו אסמינו בר, ישושום מדבר וציה, שיר הפלמ"ח ועוד.

על השיר

השיר פורסם בשנת 1938 על שער עיתון "דבר לילדים" מתחת לתמונה של שני ילדים מנגנים. דוד זהבי, שראה את העיתון, התאהב בשיר מיד. הוא עצמו ניגן בחלילית ואהב את הכלי מאוד. הוא אף היה מייצר חלילים בעצמו, ולכן אין זה פלא שהתמונה והשיר תפסו את תשומת ליבו ועוררו בו השראה רבה. הטקסט של השיר נותר חקוק בזיכרונו, ובשנת 1953 הוא כתב לו את הלחן.

החליל תופס מקום של כבוד בשירי א"י, והכתיבה עליו נפוצה באופן מיוחד בשירי הרועים, המתארים את רועה-הצאן הנעזר בחליל בהובלת העדר. לאה גולדברג מתארת את החליל ככלי קסום בעל צלילים עֲרָבִים, שבכוחם לעורר את הלב ולהשרות שלוה. כמו שכשוד פלגים ומשק רוחות, כמו שיר ילדים וכמו פריחות. השיר זכה לביצועים שונים ומגוונים, שברבים מהם שילבו המעבדים חליל-צד או חלילית המעטרים את המנגינה ומציירים את מילות השיר בצלילים.

על הלחן

משקל – זוגי 4/4 / משולש 3/4 סולם – מי מז'ור מפעם – מתון וחופשי מנעד – אונדצימה

הטקסט של השיר מולחן במבנה קשתי. המנגינות משתנות מבית לבית, ועם זאת, נקשרות זו לזו בתנועת הטריולות, בציטוטים ובמוטיבים חוזרים. המשפט הפותח את השיר מהווה מעין הכרזה: "הַחֲלִיל הוא פֶּשׁוּט וְעֵדִין, וְקוֹלוֹ כְּמוֹ קוֹל שֶׁל הַלֵּב. הַחֲלִיל". – הכרזה המכילה את תמצית החומר המוזיקלי עליו מתבסס הלחן, תחילתה וסופה במוטיב "הַחֲלִיל" והיפוכו (מי, מי, סי – סי, סי, מי).

המנגינה מאופיינת במנעד רחב, בקו מלודי גלי עתיר קישוטים, המנסה לחקות את מנגינת החליל, ובניגודי מקצב – רצף הטריולות למול הצלילים הארוכים והפרמטות, המופיעות בכל פעם שחוזרת המילה "הַחֲלִיל" ויוצרות מעין השהיה. הניגודיות באה לידי ביטוי גם בביצוע, שנעשה בד"כ במפעם חופשי, תוך האצה והאטה לסירוגין; וכל אלה ביחד יוצרים תחושה קסומה ואוורירית.

ביצועים להאזנה

[אסתר עופרים](#), [דן דין אביב](#), [לוליק](#), [הדודאים](#), [עפרה חזה ויהודית רביץ](#)
[אחינועם ניני](#), [גיל דור](#) והסימפוניית ירושלים, [עפרה אבני ואיציק יונה](#) – חליל בנסורי וגיטרה

זמן והקשר

לכל עת

קהל היעד

כיתות ד-ו, ז-ט

הכנה ללימוד השיר

 מנגינת השיר בעיבוד לחליל בנסורי וגיטרה (מבצעים: עפרה אבני ואיציק יונה)

1. האזינו למנגינה בעיניים עצומות והתרכזו באווירה.

מה מעוררים בכם הצלילים? רשמו אסוציאציות העולות בכם בעת ההאזנה.
בכתיבתכם תוכלו להתייחס לרגשות, תחושות, דימויים, צבעים, נופים, דמויות, וכדומה...

2. קראו בעיון את מילות השיר ובחנו את יחסה של המשוררת לאה גולדברג לחליל.
האם מצאתם קווי דמיון בין האסוציאציות שכתבתם לתיאורה המילולי של גולדברג?

משימות טקסט

1. סמנו בקו שמות תואר, תכונות ודימויים בהם משתמשת גולדברג בשירה.

א. למה דומים צלילי החליל? מה הם מזכירים? הסבירו במילים שלכם.

ב. כיצד משפיעה מנגינת החליל על המאזין?

2. חברו קו בין המילה לפירושה:

שָׁשׂוּךְ	נחלים קטנים, יובלים
פְּלָגִים	פורח, צומח
מִשְׁק הָרוּחוֹת	ישביע את צימאנו
מְלַבֵּל	טבילה קלה, נענוע במים
מְרַפֵּץ עֲדָרִים	מקום בו רובצים לנוח עדרי הצאן והבקר
דָּמִי	קול השקשוק של הרוחות הנושבות
יָרֵנוּ	שקט, דממה

3. אחד התלמידים יקרא את השיר בהטעמה לקול צלילי החליל או לזמזום התלמידים האחרים.

מה למדנו בנוגע ליחס בין דיבור, קריאה ושירה?

משימות מוזיקה

1. האזינו לשירת המורה והגיבו בתנועה בכל פעם שנשמע צליל ארוך.

(ניתן להיעזר גם באביזר נמתח כמו קפיץ או גומיה)

2. זהו את המקומות בהם בולטים הצלילים הארוכים וסמנו את המילים המתאימות בטקסט.

איזו מילה מבין אלה שסימנתם חוזרת ומופיעה מספר פעמים?

רשמו את המילה וספרו כמה פעמים היא מופיעה בצליל ארוך _____

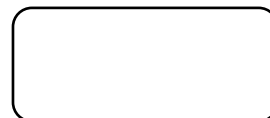
3. הצטרפו בשירה לנגינת המורה בצלילים הארוכים בלבד.

4. הכירו את סימן הפרמטה וזהו אותו במקומות המנוחה בתווים.

 פרמטה = סימן מוזיקלי המורה על הארכת משך התו במידה בלתי מוגדרת.

5. התבוננו בתמונת התווים – מהו המקצב הבולט ביותר בשיר?

כתבו את המקצב וקראו יחדיו בשפת ה-ט.

6. מהו, לדעתכם, כוחם המוזיקלי של הפרמטות ברצף הטריולות במנגינה?

באיזה אופן הן משרתות את הזמר/הנגן בביצוע השיר?

7. התלמידים שרים את השיר במלואו בליווי נגינת המורה.

ניתוח מוזיקלי

השיר בביצוע אחינועם ניני, גיל דור והתזמורת הסימפונית ירושלים, בניצוח אילן מוכיח

[הקלטת אולפן](#)

[הופעה חיה](#)

האזינו לשיר בעיבוד התזמורתי:

1. זהו את החליל המעטר את המנגינה בצליליו וסמנו ~~~ במקומות המתאימים בתוך הטקסט.
2. הכניסו את המאפיינים המוזיקליים הבולטים לקווים המתאימים לצד הטקסט. היעזרו במחסן המצורף והוסיפו עליו משלכם.

	1	הַחֲלִיל הוּא פָּשׁוּט וְעֵדִין,
	2	וְקוֹלוֹ כָּמוֹ קוֹל שֶׁל הַלֵּב.
	3	הַחֲלִיל...
	4	כְּשֶׁכְּשׁוֹף הַפִּלְגִים, כָּמוֹ שִׁיר יְלָדִים,
	5	כְּמֶשֶׁק הָרוּחוֹת בְּפֶרֶדֶס מְלֻבָּל.
	6	הַחֲלִיל
	7	הַחֲלִיל...
	8	מְנַגֶּנֶת הַחֲלִיל לְאֵילָן, לְעֵנָן,
	9	מְנַגֶּנֶת הַחֲלִיל לְמַרְבֵּץ עֲדָרִים,
	10	מְנַגֶּנֶת הַחֲלִיל לְאָחִי הַקָּטָן.
	11	מְנַגֶּנֶת הַחֲלִיל לְהָרִים, לְהָרִים.
	12	הַחֲלִיל...
	13	הַמְקָשִׁיב לוֹ יוֹדֵעַ יְדוּעַ הַיֵּטֵב -
	14	הוּא יַעֲרִיר אֶת הַדָּמִי, הוּא יִרְנֹנוּ בְּצִלִּיל.
	15	כְּמֶשֶׁק הָרוּחוֹת בְּפֶרֶדֶס מְלֻבָּל.
	16	הַחֲלִיל הוּא פָּשׁוּט וְעֵדִין,
	17	וְקוֹלוֹ כָּמוֹ קוֹל שֶׁל הַלֵּב.
	18	הַחֲלִיל
	19	הַחֲלִיל...

כניסת התזמורת, סולו גיטרה, סולו חליל, מעבר תזמורתי, וריאציה מלודית
שירת א-קפלה, שירת מענה, דואט זמרת-חליל, דואט זמרת-נשפנים
האטה, העצמה, קרשנדו, טרצות מקבילות, צלילים קישוטיים

פזמון ליקינתון

מילים: לאה גולדברג

לחן: רבקה גוילי

בא הגשם וצלצל בחלונני,
שר נגון עליו לפרח בגני;
וענה היקינתון בשמחה ובששון
למטר אשר צלצל בחלונני.

לילה לילה מסתפקת הלבנה,
בפרחים אשר הנצו בגנה,
בציצי היקינתון בגננו הקטן.
לילה לילה מסתפקת הלבנה.

ומחר נצא כלנו אל הגן,
ונראה שם את הפרח הלבן;
ולכבוד היקינתון בני ישיר את הפזמון,
ושמחה גדולה מאוד תהיה בגן.

ואומרת הלבנה לעננים:
תנו טפה ועוד טפנת לגנים,
שיפרח היקינתון בגננו הקטן.
- כך אומרת הלבנה לעננים.

Adagio ♩ = 75

4 D G6 A7 D
לילה - לילה מסתפקת הלבנה
בפרחים אשר הנצו בגנה
בציצי היקינתון בגננו הקטן
לילה לילה מסתפקת הלבנה

7 Em7 A7 F#m7 Bm Bm Bm7 E7 A7
ומחר נצא כלנו אל הגן
ונראה שם את הפרח הלבן
ולכבוד היקינתון בני ישיר את הפזמון
ושמחה גדולה מאוד תהיה בגן

11 D a tempo G6 A7 D
לילה לילה מסתפקת הלבנה
בפרחים אשר הנצו בגנה
בציצי היקינתון בגננו הקטן
לילה לילה מסתפקת הלבנה

פירושי מילים וביטויים:

קטן = קטן
נגון = מנגינה, שיר בעל לחן
בשמחה ובששון = בהתלהבות רבה
מטר = גשם, טיפות מים

לבנה = ירח, סהר
הנצו = הופיעו כניצנים, מהם יתפתחו
הגבעול, העלים והפרחים
ציצי היקינתון = ניצני/פרחי היקינתון

אל תוכן העניינים

לאה גולדברג (1911-1970) משוררת, סופרת, מתרגמת, עורכת, עיתונאית, מבקרת וחוקרת ספרות עברית, פרופסור לספרות השוואתית באוניברסיטה העברית בירושלים, כלת פרס רופין לשנת 1949 ופרס ישראל לספרות לשנת 1970. נחשבת לאחת מגדולות המשוררות העבריות בעת החדשה. יצירתה המגוונת כוללת שירים וספרים רבים, הן למבוגרים והן לילדים.
[להרחבה – ראו עמ' 63.](#)

רבקה גוילי-ברוידא (1910-1999) מלחינה, פסנתרנית ומורה למוזיקה, ילידת הונגריה. גוילי נולדה בטרנסילבניה בשם רנה גריפל, וכעבור כמה שנים עברה עם משפחתה לווינה, שם רכשה את השכלתה המוזיקלית בפסנתר, הרמוניה וקונטרפונקט. בנעוריה לקחה חלק בפעולות "השומר הצעיר", ובטרם מלאו לה 20, עלתה ארצה והצטרפה לגרעין חלוצי במושבה כנרת. בהמשך, עברה לת"א והתפרנסה מהוראת זמרה וריתמיקה בגני ילדים ובתי"ס, הוראת הרמוניה בקונסרבטוריון ושיעורי פסנתר פרטיים. רבים מהשירים שהלחינה יועדו לילדים אותם לימדה, וכן הלחינה שירים אמנותיים שהוזמנו ע"י זמרות שעמן עבדה. גוילי ידועה במיוחד בלחינה לשירי ידידתה, לאה גולדברג, ובהם "פזמון ליקינתון".

בין שיריה: פזמון ליקינתון, הירח הצהוב, האווזים, מזמור לילה, יום יפה, שיר קטן.

על השיר

השיר נכתב בין השנים 1938-9 והולחן לרגל ט"ו בשבט, לתכנית זמר ששודרה ב"קול ישראל" בנושא האביב. המלחינה רבקה גוילי עבדה אז עם הזמרת מרים סגל לקראת התכנית, והשתיים התקשו בבחירת שיר אביב שיתאים לילדים ולמבוגרים כאחד. גוילי פנתה אל גולדברג, ידידתה, וזו הגישה לה את הטקסט על היקינתון. היא הלחינה אותו, וכבר למחרת השיר הוקלט לתכנית. בשנת 1940 נדפס השיר לראשונה בעיתון "**דבר לילדים**", עיתון בו שימשה גולדברג כסגנית העורך ופרסמה משיריה וסיפוריה לילדים.

השיר הלירי-סיפורי מתמקד בפרח היקינתון הקטן, ויש הרואים בו סמל לילד קטן ורך. כמו הפרח הנהנה מדאגתה של הלבנה וממטר העננים, כך גם הילד הקטן זקוק לאהבה וחום כדי "לענות בשמחה ובששון", לגדול ולפרוח. זהו אחד משירי הילדים הידועים ביותר של גולדברג, והוא זכה לעשרות ביצועים בעיבודים שונים.

הידעתם?

יקינתון נגזר מיוונית – Hyacinthos = שמו של נסיך יפה תואר במיתולוגיה היוונית. לאחר שהנסיך מת, לקח את דמו אפולו, אל השמש, האור והיופי, ובאהבתו אליו הצמיח ממנו פרח הנושא את שמו.

זהו צמח בר מוגן בעל ניחוח נעים, הבוקע מתוך פקעת ומצמיח עלים צרים וארוכים ופרחים דמויי פעמון. היקינתון בשיר לבן, אך במציאות פרחיו מופיעים בשלל צבעי הקשת, והוא שכיח בעיקר בגינות נוי. בעברית נקרא גם כַּדְפָּד ויקנת.

על הלחן

משקל – זוגי, $\frac{4}{8}$ **סולם** – רה מז'ור פנטטוני (ברובו) **מפעם** – רגוע וחופשי **מנעד** – אוקטבה

השיר משתייך לסוגת שירי הערש, הוא בעל אופי איטי ורגוע ומצלול פנטטוני. המלחינה גווילי סיפרה שכאשר קיבלה את הטקסט מגולדברג הפרח עוד לא היה מוכר בארץ, והצליל של המילה "יקינתון" נשמע לה ממקור סיני. זו הסיבה שבחרה להתאים לשיר מנגינה שמבוססת ברובה על הסולם הפנטטוני, סולם בעל חמישה צלילים המאפיין את התרבות הסינית.

 [המלחינה רבקה גווילי מספרת על לידת השיר – מתוך התכנית "ימי שבט", 1980.](#)

היחידה המוזיקלית חוזרת ארבע פעמים, עבור כל אחד מבתי השיר. לכל משפט בטקסט מותאם משפט מוזיקלי, כאשר המשפט השלישי בכל בית יוצא דופן – הוא ארוך יותר, מתחלק לשתי פסוקיות סימטריות המאופיינות בערכי מקצב קצרים יותר, והטקסט המולחן מתחרז בחריזה פנימית (יקינתון – קטון, ששון, פזמון). השיר מבוצע בד"כ במפעם חופשי, כאשר משתהים מעט במקומות הפרמטה – בסופי משפטים 1,2,4.

ביצועים להאזנה

[אסתר עופרים](#) , [יהורם גאון](#) , [אריק איינשטיין](#) , [מירה זכאי](#)
[אחינועם ניני](#) , [קרולינה](#) , [ליאורה יצחק](#) – [בהינדי ובעברית](#)
[ירדנה ארזי](#), [מזי כהן](#), [שלמה יידוב](#), [יואל לרנר](#) ו[ראובן גבירץ](#)

זמן והקשר

לסתו, לט"ו בשבט, לאביב

קהל היעד

הצעות לפעילויות לכיתות א-ג, דפי עבודה לכיתות ד-ו

הצעות לפעילויות (כיתות א-ג)

1. סיפור בתמונות

- א. התלמידים מאזינים לביצוע השיר, ובד בבד המורה מצמיד ללוח תמונות המציגות את האלמנטים המרכזיים וסדר ההתרחשויות בטקסט. (ראו עמ' 72)
- ב. מסתדרים בקבוצות קטנות – כל קבוצה מקבלת את סדרת התמונות. התלמידים מאזינים לשיר ומסדרים את התמונות לפי סדר הופעתן בטקסט.
- ג. בעקבות הפעילות התלמידים מזכירים ומבארים מילים מרכזיות מהשיר {לְבָנָה, הַנָּצוּר, צִיֵּץ, קֶטֶן, נְגוּן, שְׁשׁוֹן, מָטָר}, משחזרים את סדר ההתרחשויות בטקסט {הופעת הלבנה והעננים, מטר הגשם המצלצל, צמיחת היקנתון, שמחת הילדים} ומגלים את מבנה השיר – החוזר {מנגינה} והמשתנה {מילים}.

2. תנועה במקום ובמרחב

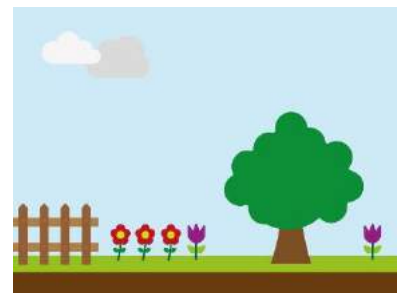
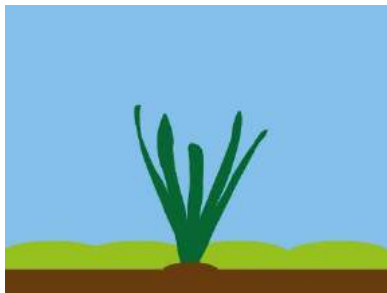
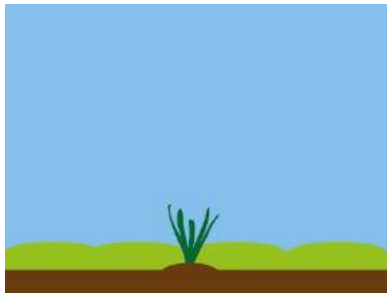
- א. המורה שר את השיר ומטייל עם מטפחת בין התלמידים. במהלך המשפטים – הוא מניע את המטפחת באוויר מצד לצד, ובנקודות המנוחה {הפרמטות בסופי המשפטים, תיבות 3,6,10,13} – מניח את המטפחת על יד של תלמיד.
- ב. התלמידים מסבירים מה הוביל את המורה בתנועות המטפחת, מתי עצר לנוח ומדוע. {האווירה, המפעם, רגעי המנוחה במוזיקה}
- ג. התלמידים מקבלים מטפחות ומאזינים לביצוע השיר בתנועה – מהמקום ובמרחב הכיתה. נעים עם המטפחות לפי המפעם והאווירה ועוצרים כשמבחינים במקומות המנוחה.
- ד. התלמידים מבחינים בסיומים פתוחים וסגורים ומגיבים בתנועות מטפחת מתאימות. {לפי סדר המשפטים: סגור, פתוח, פתוח, סגור}

3. רישום גרפי

- א. התלמידים מאזינים לביצוע השיר ועוקבים אחר הרישום. כשמגיעים ליקנתון משתחים. בתחילה המורה מדגים על הלוח, ולאחר מכן כל תלמיד עוקב בדף שלו. (ראו עמ' 73)
- ב. בעזרת הרישום התלמידים מגלים את מבנה היחידה המוזיקלית ומאפייני הלחן – חלקים דומים {שורות 1,4 דומות, שורות 1,2 זהות בתחילתן וכד' }, השורה יוצאת הדופן {שורה 3 – באורך ובקצב} וההבדלים בין הסיומים {כיווניות הצלילים המקשטים}.

* בסיום השיעור התלמידים שרים את השיר במלואו, בהבעה מתאימה ובליווי נגינת המורה.

משימות טקסט (כיתות ד-ו)

מילים וחרוזים

א. האזינו לביצוע השיר ועקבו אחר המילים. סמנו בצבעים מילים מתחרזות והשלימו:

- שורות __, __, __ מתחרזות בסופן בכל בית בשיר.
- שורות __ יוצאות דופן ומכילות חריזה פנימית.

ב. בחרו בכותרת מתאימה לשיר: { ריקוד / שיר-לכת / שיר-ערש / פיוט }
מה מאפיין שירים המשתייכים לסגנון זה ומה מטרותם? התייחסו ללחן ולטקסט.

ג. המשוררת השתמשה בהאנשה. הקיפו בעיגול דוגמאות מתאימות בתוך הטקסט.

הָאִנְשָׁה = ציור לשוני המציג את החי, הדומם, הצומח, רעיון או תכונה כיצור אנושי.
ביצירה הספרותית החפץ המואנש מסוגל לחשוב, להביע רגשות ולפעול כאדם.

ד. מהו יחסם של הלבנה והגשם ליקינתון בשיר? תארו והסבירו במילים שלכם.

ה. לאיזו עונה מתאים השיר, לדעתכם, ומדוע?

משימות מוזיקה (כיתות ד-ו)

1. מנוחות וסיומים

א. האזינו לנגינת המורה והרימו יד כשמורגשת מנוחה במנגינה { לדוגמה: בתיבה מס. 3 }.

ב. זהו את מקומות המנוחה והוסיפו את סימן הפרמטה בתוך התווים.

פְּרָמְטָה = סימן מוזיקלי המורה על הארכת משך התו במידה בלתי מוגדרת.

כמה משפטים מוזיקליים מצאתם בשיר? _____

ג. האזינו שוב. הקיפו את הצליל האחרון בכל משפט והבחינו בסיומים השונים:
רשמו את האות המתאימה מעל הצלילים שהדגשתם: **פ** – לסיום פתוח, **ס** – לסיום סגור.

ד. נשיר את השיר לפי החלוקה: **מורה** – משפטים פתוחים, **תלמידים** – משפטים סגורים.

2. סולמות וצלילים

א. לפניכם המשפט המוזיקלי הראשון. רשמו את שמות הצלילים, קראו ושירו בסולפג':

→ _____

ב. בדקו והשלימו: המשפט המוזיקלי מורכב מ _____ צלילים שונים סה"כ.

ג. מיהו הצליל יוצא הדופן בשיר? _____ עקבו אחר התווים והקיפו אותו בכל פעם שמופיע.

ד. האזינו לנגינת הסולם הפנטטוני ע"י המורה.

סולם פֶּנְטֶטוֹנִי = סולם המורכב מחמישה צלילים שונים (פֶּנְטָה = חמש ביוונית)
ונפוץ מאוד במוזיקה עממית סינית, יוונית וקלטית.

מספר תלמידים מתנסים באלתור מנגינה המורכבת מחמשת הצלילים של הסולם.

3. השוואת ביצועים

א. השיר "פזמון ליקינתון" זכה למספר **ביצועים** שונים ומגוונים.

השלימו את הטבלה הבאה תוך כדי האזנה והשוו בין הביצועים בדיון כיתתי.

הצמדות למקור (בטקסט ובלחן)	סגנון ואווירה	תזמור (כלים)	מבצע/ים	
				ביצוע 1
				ביצוע 2
				ביצוע 3

ב. מהו הביצוע המועדף עליכם? הסבירו ונמקו.

4. הכיתה כמקהלה!

בהשראת הביצועים והעיבודים ששמענו נתכנן יחדיו את הביצוע הכיתתי.

- כיצד נוכל לתת ביטוי מוזיקלי לאווירה ולתיאוריות שבשיר?
- באילו עוצמה ומפעם נבחר? ומתי כדאי אולי לשנות אותם?
- באיזה קטע יתאים להכניס תפקיד של סולן/ית?
- באילו כלי נגינה או קולות גוף ניתן להמחיש את הגשם המצלצל בבית השלישי?

מקהלה עליזה

מילים: לאה נאור

לחן: נורית הירש

על ראש הברוש שבחצר

שמחה והמלה ;

שם כל הצפרים בעיר

הקימו מקהלה.

העפרונית הסולנית

נקתה את הגרון,

שלבחה כנף, זקפה מקור

וגם פצחה ברו.

ציף ציף, שריק שריק,

בול בול בול בול, ביל ביל,

לה-לה-לה...

וכל מי ששמע אמר:

אח, איזו מקהלה!

פתאום הפסיק את השירה

פשוט אחד זעיר -

אם אין מלים ואין תוים,

הוא לא מוכן לשיר!

אנחנו לא רוצים מלים,

רגזו הבלבולים.

אנחנו גם ללא מלים

נורא מתבלבלים.

ציף ציף, שריק שריק...

הסנוניות כתבו תוים

על חוט ועל גדרות.

תכי אחד למד אותן

מלים נהדרות.

אלפי דוורים ועפרונים

פרצו מיד בשיר,

ומקולות הבלבולים

התבלבלה העיר.

ציף ציף, שריק שריק...

אוי, די כפר, די לךם לשיר!

צעק פתאום הברוש.

לכו לישון, כפר מאחר,

כואב לי כפר הראש.

האופרטה היפה

לא באה עד סופה -

מחר יצפצפו קונצרט

על עץ הצפצפה.

ציף ציף, שריק שריק...

פירושי מילים וביטויים:

רן = שירה, זמרה

זעיר = קטן מאוד

אופרטה = אופרה קלילה, מחזה מוזיקלי משעשע

המלה = רעש

סולנית = מי שמנגנת או שרה בתפקיד יחיד או בתפקיד ראשי

זקפה = הציבה בתנוחה ישרה מעלה

פצחה = התחילה, פרצה

Allegro ♩ = 120

G6 G6

שֶׁם לֵה - מֶ - הֶ - וְ חֶה - שֶׁמֶ צֶר - הֶ - בֶּ - שֶׁ בְּרוּשׁ - הֶ רֹאשׁ עַל

3 G6 Am

הֶ - לֵה - הֶ - מֶקֶמֶ מוֹ - קִי - הֶ עִיר - בֶּ רִים - פֶּ - צֶ - הֶ כָּל

5 Am F# B7 Em

שֶׁל - רוֹן - גֶּ - הֶ אֶת תֵּה - נֶסֶ נִית - לֶ - סוֹ - הֶ נִית - רוֹ - עֶפֶ

7 A7 A7 D7 Am7 D7

צִיף לֶו - בֶּ חֶה - פֶּצֶ גַּם - וְ קוֹר - מֶ כֶּה - זֶקֶ גֹּ - בֶּ בָּה

10 Am7 D7 G6 Am7 D7

לֵה - לֵה - לֵה - בֵּל בִּיל בּוֹל בּוֹל בּוֹל בּוֹל שָׁרֵק שָׁרֵק צִיף

13 G6 Am7 D7

שֶׁ - שֶׁ - שֶׁ מִי כָל - וְ לֵה - לֵה - לֵה - לֵה - לֵה - לֵה - לֵה - לֵה - לֵה - לֵה

15 G E7 Am7 D7 1.2.3. G

הֶפֶ אֹם - פֶּתֶ לֵה - הֶ מֶקֶמֶ זֹ - אִי אֶחֶ מֶר - אֶ מַע

18 4. G E7 Am7 D7 G6

לֵה לֵה - קֶה - מֶ זֹ - אִי אֶחֶ לֵה

לאה נאור (נ. 1935) פזמונאית, סופרת, מתרגמת ותסריטאית ישראלית. נאור נולדה בהרצליה ולמדה ספרות באוניברסיטת ת"א. היא כתבה שירים למיטב הזמרים והלהקות הצבאיות בארץ, שירים שהולחנו ע"י מלחינים גדולים, כמו משה וילנסקי, ששה ארגוב, נורית הירש, נחום היימן, דובי זלצר, מוני אמריליו, מתי כספי ועוד. נאור כתבה גם סיפורים ומחזות-זמר לילדים, ביניהם "זרעים של מסטיק" ו"אנ-דנ-דינו" ללחניו של נחום היימן, וכן תסריטים ופזמונים לתכניות טלוויזיה לילדים כמו "חג לי", "קרוסלה", "פרפר נחמד", "רגע עם דודלי", "בבית של פיסטוק", "קישקשתא" ועוד. היא עסקה גם בתרגום ספרי ילדים, והוציאה לאור את סדרת הספרים של דוקטור סוס. על עבודתה הענפה זכתה בפרסים רבים, כמו פרס רשות השידור, פרס זאב לספרות ילדים ונוער, עיטור אנדרסון, פרס אקו"ם, פרסי מפעל חיים ועוד.

בין שיריה: מקהלה עליזה, פרפר נחמד, צידה לדרך, בואי אמא, הסביבון שלי, כשקיבלו את התורה, חג לי, תפילה של סתיו, יש לי סימן, את כל פלאי הקיץ, זרעים של מסטיק, אדון חרדון המפוזר ועוד.

נורית הירש (נ. 1942) מוזיקאית, מלחינה, פסנתרנית, מנצחת ומעבדת. כלת פרס ישראל לזמר עברי לשנת 2016. הירש נולדה וגדלה בת"א. מגיל צעיר עבדה כפסנתרנית מלווה בתיאטרות "החמאם" ו"הבימה", בסטודיו לבלט ובהופעות זמרי האופרה הישראלית ורביעיית "מועדון התיאטרון". לאחר שחרורה משירות בלהקת גייסות השריון, למדה באקדמיה למוזיקה בירושלים במגמת פסנתר והחלה להלחין. בין מוריה נמנים מרדכי סתר, יחזקאל בראון ונועם שריף. בהמשך למדה גם נגינה בקלרינט והשתלמה בארה"ב בהלחנת מוזיקה לסרטים ומוזיקה אלקטרונית. שירה הראשון שהתפרסם היה "פרח הלילך", למילותיו של אורי אסף; ומאז קנתה לעצמה אחיזה בולטת בזמר העברי בזכות למעלה מ-1,600 לחנים שחיברה לטובי הפזמונאים בארץ, כמו אהוד מנור, יורם טהר-לב ועוד. היא כתבה לפסטיבלי שירי ילדים, ללהקות צבאיות, לתכניות טלוויזיה ולסרטי קולנוע. אחד מציוני הדרך החשובים בקריירה שלה היה הלחנת השיר "אי שם" לזמרת אילנית למילותיו של אהוד מנור, לכבוד תחרות האירוויזיון הראשונה בה השתתפה ישראל. שיר נוסף שכתבה עם מנור לאירוויזיון היה "אבניבי", שבוצע ע"י יזהר כהן והגיע למקום הראשון, הפך ללהיט עולמי ותורגם לשפות שונות. על תרומתה לזמר העברי זכתה בפרסי הוקרה רבים, בהם פרס אקו"ם, פרסי מפעל חיים ופרס ישראל.

בין שיריה: מקהלה עליזה, בשנה הבאה, אל הדרך, עץ הכוכבים, בוא בשלום, הדרך אל הכפר, ללכת שבי אחרייך, לצפון באהבה, עושה שלום במרומיו, ותן ברכה, אי שם, אבניבי, אחי יא ראב ועוד...

על השיר

חווה אלברשטיין (נ. 1946)

השיר הולחן בשנת 1966 עבור הזמרת חווה אלברשטיין, אחת הזמרות הראשונות בארץ שהקליטו שירים לילדים, והופיע בתקליט הסולו הראשון שלה, שכלל גם את השירים "פרח הלילך" ו"פנס בודד". השיר הפך ללהיט גדול, זכה לביצועים של מיטב הזמרים והמקהלות בארץ והוא מבוצע עד היום בהצגות ומופעי ילדים רבים.

בשיר מספרת לאה נאור על מקהלת ציפורי-שיר עליזה ומבולבלת השרה על ראשו של הברוש חסר הסבלנות שבחצר. במקהלה לכל ציפור יש מקום ותפקיד ייחודי, אפילו לפשוט קטן וזעיר. סוגי הציפורים המוזכרים בשיר: עפרוני, פשוט, בולבול, סנונית, תוכי ודרור. נאור מספרת כי הברוש שבשיר הוא עץ הברוש שצמח בפינת חצר הצריף בהרצליה בו נולדה וגדלה. אותו ברוש היה הגדול מבין העצים בסביבה ותמיד היו עליו המוני ציפורים. באותו מקום גם בנתה בהמשך את ביתה, וגידלה את ילדיה בצל העצים והציפורים המקננות. כעבור שנים, כאשר עזבה את בית ילדותה, השטח עבר לידיים חדשות, ובמקום חצר וגינה נבנו עליו שני בתי דירות גדולים. משפע העצים שנעקרו נותר רק עץ אחד – הברוש הענק והאהוב. ומי שרוצה לראות את הברוש – הוא עודנו ניצב, זקוף ואיתן, ברח' העצמאות 51 בהרצליה...

על הלחן

משקל – זוגי, $\frac{4}{4}$ סולם – סול מז'ור מפעם – מהיר ומלא חיים מנעד – נוטה קטנה מבנה – בית-פזמון תכונות בולטות – פיסוק ברור, מקצבים מנוקדים, הפסקות

ביצועים להאזנה

חווה אלברשטיין, ירדנה ארזי, חיים טופול וילדים בגרסה האנגלית
מקהלת מורן, מקהלת לי-רון, רמי שולר - מרימבה וכלי הקשה, ביג בנד הכפר הירוק

זמן והקשר

לט"ו בשבט ולכל ימות השנה
מתאים במיוחד לביצוע מקהלה

קהל היעד

כיתות א-ו

הצעה לפעילות

1. התלמידים מציעים שריקות/קולות מסוגים שונים לחיקוי הציפורים בשיר.

המורה "כותב את הקולות" במעין פרטיטורה גרפית על הלוח.
כל רישום גרפי מייצג קול ציוץ אחר – בעזרת קו הממחיש את הכיוונים והמקצב.

2. התלמידים מבצעים את הצעותיהם.

ניתן להוסיף לשריקות ולקולות גם כלי נשיפה – משרוקיות וחלילים מסוגים שונים.

3. התלמידים משבצים את האפקטים הקוליים שחיברו במקומות מתאימים בטקסט. למשל:

- אחרי המילים "צוף צוף" ו"שִׁרִיק שִׁרִיק" בפזמון
- במשפט "הַעֲפֹרֹנִית הַסּוֹלֵנִית נִקְתָּה אֶת הַגֶּרֶן"
- במעבר בין בית לפזמון – לפי תבנית המקצב הבולטת

4. התלמידים מחליטים היכן כדאי "להפסיק את השירה" (בית 2, שורה 1).

(המורה מוסיף סימן מתאים בתוך הטקסט).

5. שני תלמידים נבחרים לתפקידי סולו בדמויות הפשוט והברוש.

הסולנים מבצעים את תפקידם בדקלום ובהבעה מתאימה.

6. התלמידים מציעים אפשרויות להוספת כלי הקשה במקומות מתאימים. למשל:

- הקשת שליש בסיום השורה "לה-לה-לה..."
- הקשת מצלתיים אחרי המילה "אֶח"
- במעבר בין בית לפזמון – לפי תבנית המקצב הבולטת

* הפרטיטורה נבנית באופן הדרגתי.

אחרי כל אלמנט שנוסף מתנסים התלמידים בביצוע בית ופזמון.
לבסוף, שרים את השיר ברצף ובשילוב כל האפקטים הקוליים וכלי הנשיפה וההקשה.

הרחבה

התלמידים מתוודעים לציפורים המשתתפות בשיר – בתמונה ובקול.

🎧 לשמיעת הציוצים – לחצו על שמות הציפורים.

דָּרוֹר

תַּכִּי

סְנוּנִית

בִּלְבּוֹל

פְּשׁוּשׁ

עֲפֹרֹנִי

כשנכנס אדר

מילים ולחן: נעמי שמר

באו ונתראו מראה בלתי-רגיל!
כל העיר שוקקת מצהלות וגיל.
על גבי גירפה מרקד הפיל
עם שודד-הים ובאזנו עגיל.

מי ראה פה מלך ובגדו שרביט?
מי ראה שפור שותה מן החבית?
חצוצרה תוקעת זמר מבלבל,
והרעש הוא ממש בלתי-נסבל.

חור, כרפס ותכלת, בוצ וארגמן,
כל העיר זוללת את אזני-המון.
איזה חג יפה ובלתי-מסדר,
ומצוה לשמח כשנכנס אדר!

Andantino ♩ = 110

C Em Am Fm6 G C Em Am Fm6 G

גיל - ל לות-ה-מצ קת - ק-שו עיר-ה כל גיל - ל-ת-י-בל אה - מר או-ת-ר - או-ב

5 F C Dm A7 Dm G7 C Dm G7 C

גיל-ע נו-אז-ב - ו ים-ה-ד-שו עם פיל-ה-שד-ר-מ פה - ר-גי-בי-ג על

פירושי מילים וביטויים:

חור, כרפס, תכלת, בוצ וארגמן =
בדים יקרים עשויים פשתן או צמר
בצבעים שונים

שוקקת = תוססת, מלאת חיים
מצהלות = צהלות, תרועות שמחה
גיל = שמחה, ששון, רינה
זמר = שיר, מנגינה

אל תוכן העניינים

על המחברים

נְעָמִי שָׁמֶר (1930-2004) משוררת, פזמונאית, מלחינה וזמרת ישראלית. כלת פרס ישראל לזמר עברי לשנת 1983 ובעלת תואר דוקטור לשם כבוד ממספר מוסדות אקדמיים. שמר כתבה עבור מיטב הזמרים וההרכבים, עבור להקות צבאיות, הצגות תיאטרון ומחזות-זמר. הרפרטואר שלה כולל שירים ליריים ושמחים, שירי זיכרון וחג, שירים לילדים ולמבוגרים.
[להרחבה – ראו עמ' 21.](#)

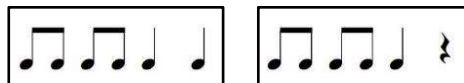
על השיר

בשיר זה מתמקדת שמר באווירה ההיתולית של חג פורים ברחובות העיר – התחפושות, הקרנבלים, השמחה והשקרות. היא מגישה לילדים שיר מלא הומור וחרוזה ושוזרת בין השורות את המצוות ומנהגי החג החשובים, תוך התכתבות עם לשון המגילה. שמר מצטטת בשיר ממגילת **אסתר פרק א'**:
(ו) **זוֹר כָּרְפֶס וְתַכְלֶת, אֲזוּזוֹ בְּזֹבְכִי-בוֹץ וְאַרְגָּמָן, עַל-גְּלִילִי כֶסֶף, וְעִמּוּדֵי יָשָׁן;**
מִטּוֹת זָהָב וְכֶסֶף, עַל רִצְפֹת בֵּהָט-וְשֵׁשׁ--וְדָר וְסוּזָרָת:
זהו אחד מעשרות רבות של שירי ילדים שכתבה שמר – בטקסט קולח, בערכי מקצב פשוטים ובמנעד מצומצם המותאם בדיוק עבורם.

על הלחן

משקל – זוגי, $\frac{4}{4}$ **סולם** – דו מז'ור **מפעם** – מתון **מנעד** – סקסטה גדולה

היחידה המוזיקלית חוזרת שלוש פעמים, עבור כל אחד מבתי השיר, כאשר ארבעת המשפטים המוזיקליים חופפים לארבעת המשפטים הטקסטואליים.
הלחן בנוי על חומר מוזיקלי מצומצם – שישה צלילים שונים, מרווחים סקונדיאליים ברובם ושתי תבניות מקצב בלבד:

ביצועים להאזנה

[חנה לסלאו](#)

זמן והקשר

לראש חודש אדר ולפורים

קהל היעד

כיתות ב-ד

[אל תוכן העניינים](#)

משימות טקסט

1. האזינו לשיר, עקבו אחר המילים וסמנו בקו זוגות של מילים מתחרזות – כל זוג בצבע אחר.

2. השלימו:

- בשיר יש ____ בתים בעלי לחן { זהה / דומה / שונה }.
- את השיר כתבה נעמי שמר לכבוד חג _____ החל בחודש _____.

3. כשנכנס החג כל העיר בשמחה. מצאו את חמש הדמויות שהגיעו לחגיגה:

המאפיין העיקרי של חג פורים הוא השמחה.

חז"ל (=חכמינו זכרם לברכה) קבעו שיש להרבות בשמחה כבר משנכנס חודש אדר:

"בְּשִׁנְכֶם אֶדְרָא בְּרֵבִין בְּשִׁמּוֹזָה" (התלמוד הבבלי, מסכת תענית, כ"ט, א')

4. מצאו בשיר את השורה המזכירה את אותה מצווה והעתיקו אותה.

5. חשבו – באילו דרכים נוהגים לבטא את השמחה בפורים? מהם מנהגי החג הקשורים בשמחה?

6. המצוות החשובות של פורים קשורות בנתינה, כי אין שמחה גדולה משמחת הנתינה.

לפי ההלכה, צריך כל אדם לתת ביום זה משלוחי מנות לרעים ומתנות לאביונים.

חשבו – באילו דרכים נוספות אנו יכולים לגרום שמחה לאחר?

משימות מוזיקה

1. האזינו לתיבות המנגינה הבאות והצביעו במספר התיבה שזיהיתם.
2. קראו כל תיבה במפעם אחיד – תחילה בשפת ה-ט ואח"כ בשמות התווים.

1	2
3	4

3. מנגינת השיר שלפניכם חסרה ארבע תיבות.

- א. האזינו למנגינה והשלימו את התיבות החסרות מתוך ארבע האפשרויות שלעיל.
- ב. רשמו את שמות התווים מתחת לכל שורה.

→

סימן חזרה

4. במנגינת השיר ישנן שתי תבניות מקצב שונות:

הקיפו כל תיבה בשיר בצבע המתאים.

א	ב

5. שירו את השיר לפי חלוקת התבניות:

מורה – תלמידים, בנות – בנים (ומחליפים תפקידים)

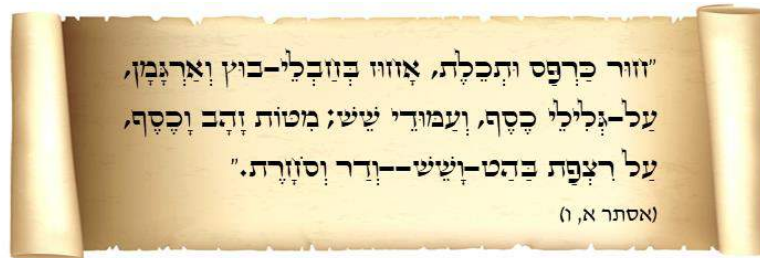
א. בשפת ה-ט

ב. בשמות התווים. נסו לשלב את תנועות היד המזמרת.

הידעת ?

השורה "חור כרפס ותכלת, בוץ וארגמן" לקוחה מתוך סיפור המגילה. מגילת אסתר פותחת בסיפור המלך אחשוורוש, שמלך בשושן על 127 מדינות – מהודו ועד כוש. יום אחד החליט אחשוורוש לערוך משתה גדול וחגיגי, והזמין אליו את שריו, עבדיו ואת כל נתיניו. אחשוורוש רצה להציג בר בים את עושרו הרב, והאורחים שהגיעו לחצר המלכות נהנו ממעדנים ויין כיד המלך וחזו בארמון המהודר. החגיגה נמשכה עשרות ימים. בפסוק המצורף מתואר מקום המשתה – הריהוט, הקישוטים, כלי הזהב והכסף והבדים הנאים. חור, כרפס, בוץ וארגמן הם שמות של אריגים בצבעים שונים שהיו בשימוש באותה תקופה.

משחק

בתפוזות שלפניכם מסתתרות מילים מתוך השיר.

פתרו את ההגדרות הבאות והקיפו את המילים המתאימות בתפוזות.

- כלי נשיפה ממתכת - _____
- תכשיט הנענד על האוזן - _____
- בד יקר וגם צמח תבלין - _____
- פיראט בעברית - _____
- מילה נרדפת לשיר - _____
- מילה נרדפת לשמחה - _____
- מוט המשמש את המנצח ואת המלך - _____
- מאפים משולשים ומתוקים - _____

ש	ל	ל	כ	ר	פ	ס	ר	א	ס	ת	ר
ו	ז	א	ה	ת	ה	ר	צ	ו	צ	ח	ת
ש	ה	מ	ל	כ	מ	ת	נ	ז	ל	פ	ס
נ	ל	י	צ	ר	ת	ס	א	נ	ש	ו	א
ל	י	ד	י	ע	פ	ו	כ	י	ר	ש	ח
א	פ	ד	כ	ש	ה	ס	ד	ה	ז	ת	ש
ר	ת	ו	ד	נ	ה	ת	ש	מ	ג	ע	ו
ג	כ	ש	ר	ב	י	ט	ר	נ	ג	ס	ר
מ	ל	ת	מ	נ	מ	ה	ל	י	ג	מ	ו
נ	ת	י	ד	מ	ג	י	ל	ה	ח	מ	ש

בנוסף! מצאו בתפוזות מילים נוספות הקשורות לחג פורים.

לחן: דוד זהבי

וְתַפְּרַח פִּחְבֵּצִילַת.

וַיִּחַלְסוּ בְּעֶרְבָה.

Dm Gm Dm Am7 Dm Dm Gm Dm7 Gm
 5 F E $\emptyset$ Am7 B $\flat$ Gm Am7 Dm
 9 Am Am Em7 Am G Em7 Am
 13 Gm6 A7 Dm B $\flat$ Gm Am7 Dm

יִשְׁשָׁם = יושן, יהיו מלאי ששון
צִיָּה = שממה, שיממון, יובש, מקום
 שומם וחסר חיים
תַּגֵּל = תהיה שמחה

על המחברים

דוד זָהָרִי (גולדיס) (1910-1977) מלחין, חתן פרס אלקוני לזמר עברי לשנת 1961, ממייסדי קיבוץ נען. הלחין שירי עם רבים, וכן שירים לילדים ולמקהלות. [להרחבה – ראו עמ' 63.](#)

על השיר

בשיר שהולחן בשנת 1951 הסתמך זהבי על שני פסוקים מספר ישעיה פרק ל"ה:

(א) **יִשְׁעוּם בְּדָבָר, וְצִיָּה; וְתִגַּל עֲרֶבָה וְתִפְרוֹז, כְּזֹבֲצֹלָת:**

(ו) **... כִּי-נִבְקְעוּ בַּמִּדְבָּר מַיִם, וַיִּזְלְלוּ בְּעֲרֶבָה:**

הפירוש המילולי של הפסוקים מדבר על הפרחת השממה במדבר ובערבה – מקומות צחיחים ויבשים שאינם מתאימים לזריעה ולגידול יבולים, שבעתיד ישושו ויגילו (יהיו מלאי ששון ושמחה), יפרחו וימלאו מים. פסוקים אלה הם חלק מנבואת נחמה שהנביא ישעיה מעניק לעם. הוא מנסה לטעת בהם תקווה ומבטיח שהאנשים הצדיקים עוד יבואו על שכרם ויזכו לגאולה, לשמחה ולשגשוג. יש המפרשים את "ציה" כציון=ירושלים, ומושלים את המדבר בפסוקי הנבואה לארץ ישראל השוממה בזמן גלות העם. אותה ארץ שנמלאה בטומאה ומעשים רעים, כמו הערבה, שעתירה בסבכי קוצים ודרדרים, עוד תגל ותפרח כחבצלת.

על הלחן

משקל – זוגי, $\frac{4}{4}$ סולם – רה מינור מפעם – מהיר ועליז מנעד – אוקטבה

היחידה המוזיקלית מורכבת משתי מנגינות החוזרות מספר פעמים בשיר.

כל מנגינה נחלקת לארבעה משפטים קצרים, הבנויים על שלושה ערכי מקצב עיקריים: ♩ ♪ ♪

ביצועים להאזנה

[שולמית לבנת](#) , [להקת אורנים צבר וגאולה גיל](#) , [אנסמבל גפן](#)
[ביצועים נוספים באתר זמרשת](#)

זמן והקשר

לשבועות, ליום העצמאות

קהל היעד

כיתות ב-ד

הצעות לפעילויות

1. האזנה

- א. המורה מבצע את השיר פעמיים – בדקלום קצבי ובשירה. התלמידים עוקבים אחר הטקסט ומסמנים בקו מילים החוזרות על עצמן. {יִשְׁשָׁם, וְתִגַּל, וְתִפְרַח וְכִדִּי}
- ב. המורה מנגן את מנגינת השיר. התלמידים עוקבים אחר התווים ומזהים באיזו תיבה הופסקה המנגינה בכל פעם.

2. ניתוח מוזיקלי

התלמידים מתבוננים בתמונה התווים ומגלים:

- מהם ערכי המקצב העיקריים בשיר? {טֶטֶ = $\frac{1}{2}$, ט = $\frac{1}{4}$, טא = $\frac{1}{2}$ }
- כמה צלילים ארוכים יש בשתי החמשות הראשונות? {4} ובשתי החמשות הבאות? {5}
- לאילו תיבות דומות תיבות 1-2? ומהו השוני? {לתיבות 3-4, למעט הכיווניות בסיום}
- מה המשותף והשונה בין תיבה 5 לתיבה 9? {בשתיהן חזרה על "סיי", אך במקצבים שונים.}

3. שירה

- א. התלמידים שרים את השיר בשפת ה-ט.
- ב. מוסיפים לשירה תנועות של תיפוף על הגוף, למשל:
- מחיאית כפיים = $\frac{1}{2}$, טפיחות על הירכיים = $\frac{1}{4}$, מחיאה ופתיחת הידיים לצדדים = $\frac{1}{2}$
- ג. שרים את השיר במילותיו, בליווי נגינת המורה.

4. מן המקורות

- התלמידים מתוודעים למקור הטקסט של השיר בישעיה ל"ה, א' ו' ומבארים את הכתוב.
- משימת בית – התלמידים מתבקשים למצוא שירים נוספים עם טקסטים הלקוחים מהמקורות. { "אדון עולם", "עושה שלום במרומיו", "צדיק כתמר יפרח", "ארץ זבת חלב ודבש" וכד' }

מישוט בארץ

מילים ולחן: ניסן כהן הברון

תנו לנו רק תרמיל על השכם,

ואז נלך מעזה עד בית-לחם,

ועת נבוא לבית-לחם נשירה שם

זמר לאברהם.

מבית-לחם נמשיכה ליריחו,

שם נשיר ליהושע את שירתו.

ים המלח נחצה על גבי ספינה -

אנו כבר במצדה.

נשירה שיר, איזו ארץ יפה!

נהלך לארפה, מסיני עד גולן - עד גולן.

נשירה שיר, איזו ארץ יפה!

נהלך לרחפה, מירדן ועד ים.

מן הצוק לדימונה בצעד קל,

שם נשיר לסימונה ולמיכל.

בבאר-שבע נתפס מנוחה קצרה

בצל עצי שקמה.

בצפון נטפס על גבי חרמון

ונחליק מטה מטה אל המדרון.

כשנשוב אל הבית מהצפון

נשיב את הפזמון.

נשירה שיר, איזו ארץ יפה...

פירושי מילים וביטויים:

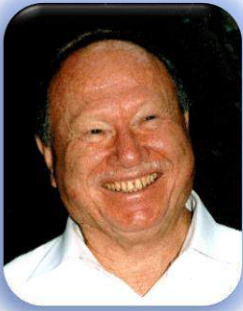
זמר = שיר, מנגינה
צוק = קיר סלעים תלול וזקוף
מדרון = שיפוע, מורד ההר

תרמיל = ילקוט, תיק
שכם = החלק העליון של הגב
עת = זמן, מועד

Vivace ♩ = 145

[illegible]

ניסן כהן הברון (נ. 1937) משורר, מלחין, מעבד ואיש חינוך. נולד וגדל בפ"ת למשפחת חקלאים מסורתית. בילדותו שר במקהלתו של שלמה קפלן, למד נגינה בחלילית אצל פואה גרינשפון, וכן פסנתר וקומפוזיציה בקונסרבטוריון העירוני. בנעוריו ניגן בלהקתו של המשורר והמלחין עמנואל זמיר והחל לכתוב את שיריו הראשונים. בצבא שירת בחיל האוויר כמנחה ערבי זמר, כשהוא שר, מנגן בפסנתר או באקורדיון ומנצח על הקהל. כהן הברון למד חינוך מוזיקלי במדרשה בביה"ס הכרמל בת"א, ומוזיקולוגיה באוניברסיטת בר-אילן, אצל אנדרה היידו, פאול בן-חיים ואחרים. הוא היה חבר פעיל באקו"ם, הקים הוצאת תווים, וכן

עסק ברישום והנצחת פיוטים של העדות השונות. משך שנים רבות שימש כמורה למוזיקה ומנצח מקהלות בבתי"ס ותיכונים וראה בזה חזון ואידאל חינוכי. במקביל, המשיך כהן הברון לכתוב שירים ולארגן ערבי זמר רבים בכל רחבי הארץ. הוא שילב שירי זמר עברי ושירים מהמסורת היהודית שהדגישו את אהבת האדם והארץ, הערכים החשובים בעיניו, וכינה את האירועים הללו "תפילה בציבור", מתוך אמונה בכוחה של השירה המשותפת לחזק את הרוח ולקרב בין הלבבות. כהן הברון ביקש להביא את הבשורה לכל עיר וישוב, מסיני עד גולן, מירדן ועד ים, והיה עובר את הארץ לאורכה ולרוחבה, ממש כמו בשיר.

בין שיריו: מישוט בארץ, היושבת בגנים, במסילה לבאר-שבע, מעבר לנהר, תרזה יפה, כפר רדום.

על השיר

השיר נכתב אחרי מלחמת ששת הימים, כשיר אופטימי המביע תקווה לימים של שלום ושלווה. כמי שחונך על ערכי הסובלנות ואהבת האדם, האמין כהן הברון ביכולת שלנו למצוא את הדרך לחיים משותפים ביחד, בשכנות טובה של שיח וכבוד הדדי, והביע זאת ברבים משיריו. חלום גדול זה מצא לו ביטוי תמים ופשוט דרך עיני הילדים המבקשים לשוט בארץ ולגלות את יופיה. המחבר מוביל אותם בטיול רגלי מלא שמחת חיים, ומכיר להם על הדרך אתרים ומקומות שונים.

כהן הברון יישם ערכים אלה הלכה למעשה, ונהג לצאת עם תלמידיו לטיולים מוזיקליים לאורכה ולרוחבה של הארץ. להקנות להם את תולדות הארץ דרך הרגליים, התנ"ך והזמר העברי. השירים אותם בחר לשלב בטיוליו היו כאלה שמשבחים את היופי של הארץ ושל אנשיה.

השיר הוקלט לראשונה ע"י הזמרת **יפה ירקוני** יחד עם מקהלת הילדים של כהן הברון מביה"ס כיי"ח (=כל ישראל חברים) בת"א, והיה מושמע ברדיו רבות, במיוחד סביב ימי העצמאות.

יפה ירקוני (1925-2012)

על הלחן 🎵

משקל – אלה-ברווה, $\frac{2}{2}$ סולם – דו מז'ור מפעם – חיוני וקליל מנעד – אוקטבה

הטקסט מולחן בצורת בית - בית - ופזמון חוזר.
הלחן של השיר מאופיין בפיסוק ברור ובמוטיבים ריתמיים חוזרים – תבנית הסינקופה המופיעה בסיום כל אחד מהבתים והמקצב המנוקד החוזר לאורך השיר ויוצר תחושה של תנועה ומרץ, המתאימים לטיול הרגלי העליז.
בפזמון המנגינה נעה מעלה ומטה, כמו מלווה את המטיילים בארץ צפונה ודרומה – בעליה סקונדיאלית מצליל הדומיננטה (דרגה V) לטוניקה (דרגה I), שלאחריה ירידה סקוונציאלית.

ביצועים להאזנה 🎧

[יפה ירקוני](#)
[להקת השיבולים](#)

זמן והקשר 📅

ליום העצמאות, לקראת החופש הגדול

קהל היעד 📺

כיתות ב-ד

משימות טקסט

1. המשורר מטייל בארץ-ישראל לאורכה ולרוחבה.
 - א. האזינו לשיר וסמנו בתוך הטקסט את המקומות והאזורים בהם הוא מבקר.
 - ב. הקיפו בעיגול את שמות המקומות במפת א"י המצורפת. (ראו עמ' 94)
 - ג. במידה ושם לא מופיע, שבצו אותו במקום הנכון, עפ"י הקווים במפה.
 - ד. שימו לב למקומות המוזכרים בפזמונים של השיר.מדוע בחר המשורר דווקא במקומות אלה לתיאור הטיול לאורכה ולרוחבה של הארץ?

2. בהגיעו ליריחו מבקש המשורר לשיר שיר ליהושע.

עיינו במקור הבא והסבירו במילים שלכם את הקשר בין הדמות – למקום.

(א) וִירְיֹחוֹ סִגְרִת וּמִסְגֵּרֶת מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֵין יוֹצֵא וְאֵין בָּא. (ב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ: "רְאֵה נָתַתִּי בְּיָדְךָ אֶת יְרִיחוֹ וְאֶת מַלְכָּהּ, גִּבּוֹרֵי הָחָיִל. (יב) וַיִּשְׁכַּם יְהוֹשֻׁעַ בִּבְקָרָה, וַיֵּשְׂאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת אֲרוֹן יְהוָה. (כ) ...וַיְהִי כַשְּׁמוֹעַ הָעָם אֶת קוֹל הַשּׁוֹפָר וַיִּרְעוּ הָעָם תְּרוּעָה גְדוֹלָה, וַתִּפֹּל הַחוֹמָה תוֹתֵינָהּ, וַיַּעַל הָעָם הָעִירָה אִישׁ נֶגְדוֹ וַיִּלָּכְדוּ אֶת הָעִיר. יְהוֹשֻׁעַ פָּרָק ו'

3. אם השיר היה נכתב היום – אילו שני מקומות לא היו נכללים במסלול הטיול ומדוע?

4. מתי, לדעתכם, נכתב השיר? התייחסו בהשערתכם לשאלה מספר 3.

משימות מוזיקה

1. לאורך השיר ישנו מקצב מנוקד החוזר פעמים רבות.

קראו את המקצב בשפת ה-ט והקיפו אותו במקומות המתאימים בתווים.

2. לפניכם תבנית מקצב סינקופטית הלקוחה מתוך השיר.

א. קראו את התבנית בשפת ה-ט.

ב. באילו תיבות מופיעה התבנית בשיר? _____

3. נשיר את מנגינת הבית כולו בשפת ה-ט.

4. נשיר את השיר במלואו בליווי נגינת המורה.

תמונות ואיורים – מקורות וזכויות שימוש

עמ' 1, 4, 5	© Maljuk, מתוך האתר IStock
עמ' 6	מתוך האתר Max Pixel
עמ' 8	באדיבות יעקב גלפז
	מתוך האתר TLV לימוד , באדיבות עמנואל גל
עמ' 11	© Jcomp, מתוך האתר Freepik
עמ' 12	מתוך האתר Pixabay
עמ' 14	צילום: רחל חלפי, באדיבות המשפחה
	© יעקב סער לע"מ, מתוך האתר Ynet אנציקלופדיה
עמ' 15	מתוך ויקישיתוף
עמ' 16	באדיבות הצלם אסף רומאנו
עמ' 17	איורים: ולדימיר פולקובניקוב
עמ' 18	מתוך האתר Pixabay
	מתוך ויקישיתוף
	מתוך ויקישיתוף
עמ' 19	© Bark, מתוך האתר Flickr
עמ' 21	באדיבות איתמר פרת
	© יעל רוזן, באדיבות הצלמת יעל רוזן והמשפחה
עמ' 23	מתוך האתר Pixabay
עמ' 24	© Yamaha Corporation, מתוך ויקישיתוף
עמ' 25	© Evgenyatamanenko, מתוך האתר Dreamstime
עמ' 26	מתוך אתר לקסיקון הספרות העברית החדשה , באישור המשפחה
	מתוך אתר המרכז לחקר המוסיקה היהודית , באישור המכון למוסיקה ישראלית (IMI)
עמ' 27	© Beata Becla, מתוך האתר Dreamstime
עמ' 28	© Vectorgraphit, מתוך האתר Freepik
	איורים: ולדימיר פולקובניקוב
עמ' 29	מתוך האתר Pixabay
עמ' 31	© יעל רוזן, באדיבות הצלמת יעל רוזן והמשפחה
עמ' 32	© ינון ואיילת פתחיה – ינון ואיילת תמונות מעוצבות
עמ' 36	© Raycan, מתוך האתר Dreamstime
עמ' 37	© גיורא לב, מתוך האתר פיקיוויקי
עמ' 38	מתוך האתר של קיבוץ רביבים , באדיבות מזכירות הקיבוץ
	© Roybb95, מתוך ויקישיתוף
עמ' 39	צילום: זולטן קלוגר, מתוך ויקישיתוף
עמ' 40	צילום: Mariam Soliman, מתוך האתר Unsplash
עמ' 41	איור: ולדימיר פולקובניקוב
עמ' 42	© Lisa F. Young, מתוך האתר Dreamstime
עמ' 44	© ארכיון יד יצחק בן צבי, מתוך האתר ישראל נגלית לעין
	מתוך ויקיפדיה
עמ' 46	מתוך האתר Pixabay
עמ' 47	© Deniso, מתוך האתר Dreamstime (*עריכה)
עמ' 48	© Rimma Avramenko, מתוך האתר Dreamstime (*עריכה)
עמ' 49	מתוך האתר Pixabay
עמ' 51	מתוך אתר לקסיקון הספרות העברית החדשה , באישור המשפחה
	© יעקב סער לע"מ, מתוך האתר Ynet אנציקלופדיה
	מתוך ויקישיתוף
	© עידו 403, פורום צבא ובטחון בפרש, מתוך ויקישיתוף
עמ' 52	© Derek Keats, מתוך האתר Flickr

עמ' 54	© Daniel Majewski, מתוך ויקישיתוף
עמ' 56	מתוך האתר של קיבוץ בית השיטה , באדיבות ארכיון האתר
	מתוך האתר Freepik
עמ' 58	© David Ortmann, מתוך האתר Flickr
עמ' 61	© Wikivisual, מתוך האתר WikiHow
עמ' 63	מתוך ויקישיתוף
	באדיבות ארכיון קיבוץ נען
עמ' 65	מתוך האתר Pixabay
עמ' 66	איורים : ולדימיר פולקובניקוב
	מתוך האתר Pixabay
עמ' 68	© Elena Schifirent, מתוך ויקישיתוף
עמ' 69	צילום : פריץ כהן, מתוך ויקישיתוף
	© אלכסנדר ברוידא וחלי גוילי, מתוך ויקישיתוף
עמ' 70	מתוך האתר Pixabay
עמ' 71	מתוך ויקישיתוף
עמ' 76	מתוך האתר Freepik
עמ' 78	באדיבות לאה נאור
	© אילן בשור, מתוך ויקישיתוף
עמ' 79	© צילום : אורי בהט, באדיבות אר"ם סי יונייטד אנטרטיינמנט בע"מ
עמ' 80	מתוך האתר EasyfreeClipart
	© Ján Svetlík, מתוך האתר Flickr
	© Zeynel Cebeci, מתוך ויקישיתוף
	© Zeynel Cebeci, מתוך ויקישיתוף
	© JJ Cadiz Cajay, מתוך ויקישיתוף
	מתוך האתר Pixabay
	© Fir0002 / Flagstaffotos, מתוך ויקישיתוף
עמ' 81	© Ayeletkeshet, מתוך האתר Dreamstime
עמ' 82	© יעל רוזן, באדיבות הצלמת יעל רוזן והמשפחה
עמ' 83	© Ayeletkeshet, מתוך האתר Dreamstime
עמ' 84	© Deniso, מתוך האתר Dreamstime
	איור : נורית יובל
עמ' 85	מתוך האתר Freepik
	© Deniso, מתוך האתר Dreamstime
עמ' 86	צילום : דן ברברי, מתוך האתר פיקטיוויקי
עמ' 87	באדיבות ארכיון קיבוץ נען
עמ' 88	מתוך האתר Pixabay
	מתוך האתר Freepik
עמ' 89	© Brgfx, מתוך האתר Freepik
	מתוך האתר Pixabay
עמ' 91	באדיבות ניסן כהן הברון
	צילום : יעקב סער לע"מ, לשכת העיתונות הממשלתית, מתוך ויקישיתוף
עמ' 92	© Brgfx, מתוך האתר Freepik
עמ' 94	כרטוגרפיה : סופר מיפוי © המרכז לטכנולוגיה חינוכית (מטח) (*עריכה)
עמ' 97	© Maljuk מתוך האתר IStock

השתדלנו לאתר ולציין את כל בעלי הזכויות של התמונות והאיורים המופיעים בספר זה.
אם נפלה טעות שתובא לידיעתנו – נפעל על מנת לתקנה במהדורה הבאה.

